

การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคชินโซ อาเบะ: ประเด็นศึกษาข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ
ของญี่ปุ่น (2012 - 2019)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SHINZO ABE'S POLICY TOWARDS RUSSIA: A
CASE STUDY OF NORTHERN TERRITORIES DISPUTE (2012 - 2019)

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in International Relations
Department of International Relations
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
Chulalongkorn University
Academic Year 2019
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อสารนิพนธ์

การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคชินโซ อาเบะ:
ประเด็นศึกษาข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น (2012
- 2019)

โดย

น.ส.พัชรพร มาลา

สาขาวิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุขุพทธิกุล

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.พงศ์พิสุทธิ บุชบาร์ตัน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุขุพทธิกุล)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ภาณุภัทร จิตเที่ยง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

พัชรพร มาลา : การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคชินโซ อาเบะ: ประเด็น
 ศึกษาข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น (2012 - 2019). (SHINZO
 ABE'S POLICY TOWARDS RUSSIA: A
 CASE STUDY OF NORTHERN TERRITORIES DISPUTE (2012 - 2019)) อ.ที่ปรึกษา
 หลัก : ผศ. ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล

สารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคของรัฐบาล
 ชินโซ อาเบะ ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น ระหว่างปี 2012-2019 โดยมี
 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อรัสเซีย
 ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น และวิเคราะห์ถึงแรงจูงใจในการดำเนินนโยบาย
 เข้าหารัสเซียของรัฐบาลอาเบะ ในปี 2012 - 2019 ผ่านกรอบแนวคิดการถ่วงดุลโดยใช้ไม้อ่อน
 (Soft balancing)

จากการศึกษาพบว่า ในอดีตประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นหลักในการ
 ดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียและยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในความสัมพันธ์มาอย่าง
 ยาวนาน อย่างไรก็ตามภายใต้บริบทภายในภูมิภาคที่จีนกลายเป็นตัวแสดงสำคัญที่เป็นภัยต่อความ
 มั่นคงแห่งชาติ รัฐบาลอาเบะจึงดำเนินนโยบายเข้าหารัสเซียเพื่อถ่วงดุลอำนาจรวมถึงสกัดกั้นจีน
 เป็นหลักด้วยการดึงรัสเซียเข้ามาเป็นแนวร่วมในการถ่วงดุลซึ่งเป็นไปในทางอ้อมผ่านแนวทางใหม่
 (New Approach) ด้วยการใช้เครื่องมือด้านเศรษฐกิจและการทูตเป็นหลัก และได้ปรับจุดยืนใน
 ประเด็นเกาะพิพาททางตอนเหนือจากเดิมที่เคยเป็นประเด็นหลักในความสัมพันธ์ให้กลายเป็น
 ประเด็นที่มีความสำคัญรองลงมาเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์กับรัสเซีย
 ดังเช่นในอดีต

สาขาวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2562 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6180985024 : MAJOR INTERNATIONAL RELATIONS

KEYWORD:

Patcharaphorn Mala : SHINZO ABE'S POLICY TOWARDS RUSSIA: A CASE STUDY OF NORTHERN TERRITORIES DISPUTE (2012 - 2019). Advisor: Asst. Prof. TEEWIN SUPUTTIKUN, Ph.D.

This Independent Study focuses on Shinzo Abe's policy towards Russia with a case study of Northern Territories dispute during 2012 - 2019. The objectives of this research are to study a relationship between Japan and Russia and Japan's foreign policy towards Russia in a case of Northern Territories and to analyze an intensive of the policy towards Russia during 2012 - 2019 through the concept of "soft balancing".

The research found that, in the past Northern Territories issue was the key obstacle in Japan and Russia's relationship for a long time. However, because of the rise of China as is a threat to national security that affected the whole region, Abe decided to rapprochement with Russia, hoping that they could be a partner to balance and contain China. In 2016, New Approach was announced by Abe to forge closer ties with Russia by using economy and diplomacy as tools. The return of the Northern Territories is no longer central to the relationship as before.

Field of Study: International Relations

Student's Signature

Academic Year: 2019

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล ที่ได้เสียสละเวลาในการให้คำแนะนำและชี้แนะแนวทางในการเขียนสารนิพนธ์เพื่อให้เนื้อหา มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุด ขอขอบพระคุณอ.ดร.พงศ์พิสุทธิ์ บุษบาร์ตัน ประธานกรรมการสอบ และอ.ดร.ภาณุภัทร จิตเที่ยง กรรมการสอบ ที่ได้ให้คำแนะนำและชี้แนะประเด็นในการปรับปรุงสารนิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อีกทั้งขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่ๆ จากส่วนกำกับและตรวจสอบ 1 ที่เข้าใจให้กำลังใจ และคอยช่วยเหลือในด้านการงานเพื่อทำให้การทำงานและการเรียนของผู้เขียนสามารถดำเนินไปพร้อมกันได้ รวมถึงขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นที่คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณ ธนกานต์ ปัญจลักษณ์ และคุณปภาพรณ ทารบุรุษ ที่ได้ช่วยเหลือในเรื่องการเรียนและเป็นพี่ที่ปรึกษาทำให้การเรียนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

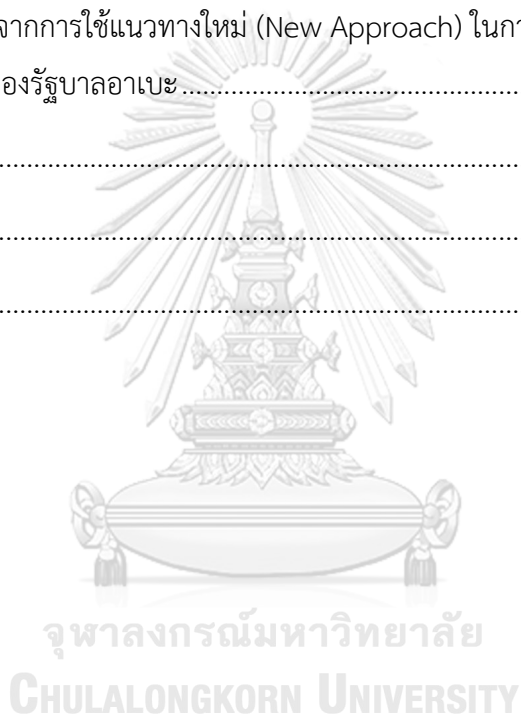
สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นคุณพ่อ คุณแม่ และน้องชาย ที่สนับสนุนทุกอย่างให้ผู้เขียนทำ คอยให้กำลังใจ และเป็นแรงผลักดันให้ผู้เขียนมุ่งมั่นจนสามารถเขียนสารนิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จ

พัชรพร มาลา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ	1
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย	4
สมมติฐานการวิจัย	4
กรอบแนวคิด	5
ทบทวนวรรณกรรม.....	6
วัตถุประสงค์การวิจัย	9
ขอบเขตการวิจัย.....	9
วิธีวิจัย	10
โครงสร้างในการนำเสนอในแต่ละบท.....	10
บทที่ 2 ภาพรวมการดำเนินนโยบายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่นต่อรัสเซีย ในประเด็น ข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น	11
2.1 นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสหภาพโซเวียตในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ ของ ญี่ปุ่นในช่วงสงครามเย็น.....	12
2.2 นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสหภาพโซเวียตในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ ของ ญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น.....	17

บทที่ 3 การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคอาเบะในประเด็นข้อพิพาท เกาะทางตอนเหนือ ของญี่ปุ่น.....	24
3.1 แรงจูงใจในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะ ทางตอน เหนือ.....	25
3.2 การดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ ในช่วง ปี 2012 – 2019.....	27
3.2.1 แนวทางใหม่ (New Approach).....	30
3.2.2 ผลลัพธ์จากการใช้แนวทางใหม่ (New Approach) ในการดำเนินความสัมพันธ์กับ รัสเซียของรัฐบาลอาเบะ.....	34
บทที่ 4 บทสรุป.....	37
บรรณานุกรม.....	40
ประวัติผู้เขียน.....	47

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 แผนที่หมู่เกาะบริเวณดินแดนทางตอนเหนือ	2
--	---

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

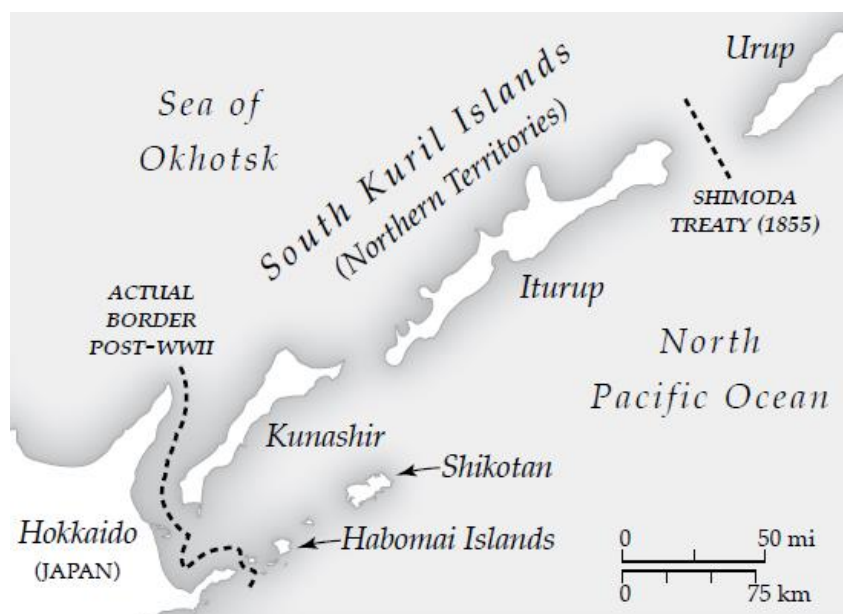
ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้บริบทที่จีนซึ่งเป็นมหาอำนาจใหม่ได้ผงาดขึ้นมา มีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้กลายเป็นความท้าทายหลักของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเติบโตของกำลังรบทางเรือ (Naval power) สร้างความเป็นกังวลให้แก่ญี่ปุ่น รวมถึงยังเป็นการท้าทายอิทธิพลทางน่านน้ำในภูมิภาคของสหรัฐฯ ที่มีอยู่แต่เดิม ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงแห่งชาติของญี่ปุ่นได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของอำนาจ (power shift) ว่าย่อมจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงบริเวณโดยรอบญี่ปุ่นและเป็นการท้าทายต่อความมั่นคงแห่งชาติ¹ ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นการถ่วงดุลกับจีน ญี่ปุ่นจึงได้พยายามขยายความร่วมมือออกไปโดยไม่ได้มีเพียงความร่วมมือกับพันธมิตรแวดล้อมของสหรัฐฯ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงรัสเซียที่เป็นพันธมิตรของจีนด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม การผูกมิตรกับรัสเซียยังคงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากเนื่องจากความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศยังมีอุปสรรคที่สำคัญอย่างข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นคอยขัดขวางอยู่เสมอมา

ประเด็นปัญหาข้อพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือ (Northern Territories) เป็นปัญหาเรื้อรังระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่นมาอย่างยาวนานถึง 7 ทศวรรษ และทำให้ความสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างญี่ปุ่นและมหาอำนาจด้านพลังงานอย่างรัสเซียไม่สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างกันได้โดยปกติเนื่องจากประเด็นความขัดแย้งบริเวณดินแดนทางตอนเหนือยังคงเป็นอุปสรรคขวางทางอยู่เสมอ ประเด็นข้อพิพาทดังกล่าวเกิดจากการแย่งการครอบครองหมู่เกาะที่ญี่ปุ่นเรียกว่าดินแดนทางตอนเหนือ (Northern Territories) ซึ่งอยู่เหนือเกาะฮอกไกโด รัสเซียเรียกว่าคูริลตอนใต้ (Southern Kurils) โดยหมู่เกาะพิพาทตั้งอยู่ระหว่างทะเล Okhotsk และมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งประกอบด้วย 4 เกาะ คือ เกาะ Habomai Shikotan Kunashiri และ Etorofu (ภาพที่ 1)

¹ Bjørn Elias Mikalsen Grønning, "The Japan–China–Russia Triangle and Security in North East Asia," in *Sino-Russian Relations in the 21st Century*, ed. Jo Inge Bekkevold and Bobo Lo (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019), 246.

ภาพที่ 1 แผนที่หมู่เกาะบริเวณดินแดนทางตอนเหนือ

ที่มา: Dmitri Trenin and Yuval Weber, "Russia's Pacific Future Solving the South Kuril Islands Dispute," *Carnegie Moscow Center*, December 11, 2012, accessed March 2, 2020, <https://carnegie.ru/2012/12/11/russia-s-pacific-future-solving-south-kuril-islands-dispute-pub-50325>.

รัสเซียหรือสหภาพโซเวียตในขณะนั้นได้ทำการละเมิดสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียต (Neutrality Pact) ซึ่งมีผลผูกพันตั้งแต่เดือนเมษายน 1941 – เมษายน 1946 โดยโซเวียตได้เปิดสงครามกับญี่ปุ่นในช่วงใกล้จบสงครามโลกครั้งที่ 2 โซเวียตก็ยังคงดำเนินการรุกรานและเข้ายึดครองทั้ง 4 เกาะบริเวณดินแดนทางตอนเหนือของเกาะฮอกไกโดในช่วงวันที่ 28 สิงหาคม – 5 กันยายน 1945 ส่งผลให้ญี่ปุ่นไม่ยอมรับการเข้ายึดครองดินแดนของรัสเซียเนื่องจากมองว่าเป็นการยึดครองที่ผิดกฎหมาย นอกจากนี้ในปี 1949 รัสเซียได้เนรเทศชาวญี่ปุ่นจำนวนราว 17,000 คนที่อาศัยอยู่บนหมู่เกาะออกจากถิ่นที่อยู่ของตนเองซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการเรียกร้องจากชาวญี่ปุ่นให้นำดินแดนที่ถูกรัสเซียยึดครองกลับคืนมา หลังจากนั้นญี่ปุ่นและรัสเซียได้ทำการเจรจาต่อรองจนกระทั่งในปี 1956 มีแถลงการณ์ร่วมระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซีย (Japan – Soviet Joint Declaration of 1956) ออกมาซึ่งมีใจความว่าหากความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างทั้งสองประเทศเป็นปกติแล้ว การเจรจาในเรื่องของการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพจะดำเนินต่อไปและรัสเซียจะคืนเกาะ Habomai และ Shikotan ให้แก่ญี่ปุ่นหลังจากที่มีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพแล้ว² แต่อย่างไรก็ตามในการเจรจาเพื่อยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในภายหลังนั้น ทั้งสองประเทศกลับไม่สามารถตกลงกันได้

² "Northern Territories Issue," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified April 4, 2014, accessed February 29, 2020, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html>.

เนื่องจากรัสเซียต้องการคืนเกาะเพียง 2 เกาะตามแถลงการณ์ในปี 1956 แต่ญี่ปุ่นยังคงยืนยันถึงสิทธิครอบครองของตนเองที่ต้องได้คืนทั้งหมด 4 เกาะ เนื่องจากหมู่เกาะดังกล่าวเป็นของญี่ปุ่นตามที่เคยได้ตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพพอร์ตสมัธ (Portsmouth Peace Treaty 1905) และด้วยจุดยืนที่ต่างกันนี้ทำให้โอกาสในการเจรจาต่อรองเพื่อดำเนินการในประเด็นพิพาทในหลายๆ ครั้งล้มเหลวไป³

อย่างไรก็ตามความพยายามในการแก้ไขประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในบางครั้งก็เกือบสำเร็จเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในปี 1998 มีการประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรีริวทาโร ฮาชิโมโตะ และประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ซึ่งเป็นการพูดคุยที่เกือบจะแก้ไขข้อพิพาทข้อพิพาทได้สำเร็จ กล่าวคือฮาชิโมโตะได้เสนอว่าจะอนุญาตให้รัสเซียปกครองเกาะทั้ง 4 เกาะชั่วคราว แต่รัสเซียต้องยอมรับว่าเกาะเหล่านั้นเป็นของญี่ปุ่น ซึ่งเชื่อว่าเยลต์ซินเกือบจะตกลงรับข้อเสนอดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการถึงขั้นสุดท้ายได้เนื่องจากปัญหาภายในของรัสเซียและญี่ปุ่นเอง หรือ ในการประชุม Irkutsk ปี 2001 นายกรัฐมนตรีโยชิโร โมริ ได้พูดคุยเจรจากับประธานาธิบดีวลาดีเมียร์ ปูติน ในเรื่องการคืนเกาะ Habomai และ Shitokan ให้แก่ญี่ปุ่นแล้วอีก 2 เกาะที่เหลือค่อยดำเนินการเจรจาต่อไป แต่แล้วความพยายามนี้ก็สิ้นสุดลงเนื่องจากการยุบคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลโมริ ซึ่งผู้ที่เข้ามาแทนได้กลับมาใช้เงื่อนไขเดิมคือญี่ปุ่นต้องการทั้ง 4 เกาะคืนพร้อมกัน⁴ หรือ การที่ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านเศรษฐกิจต่อรัสเซียแต่ก็ติดปัญหาเนื่องจากเงื่อนไขของการคืนดินแดน โดยนโยบายหรือแผนต่างๆ ที่มาจากกระทรวงต่างประเทศของญี่ปุ่นถึงแม้จะมีความยืดหยุ่นในเรื่องระยะเวลาหรือวิธีการในการคืนหมู่เกาะ แต่ก็ยังคงจุดยืนที่ต้องได้รับคืนทั้ง 4 เกาะ⁵ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดนทางตอนเหนือนี้คือการที่นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นทุกคนต่างคาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่ยุติปัญหานี้ได้ โดยในอดีตที่ผ่านมาบางคนได้ทุ่มเทความพยายามในการดำเนินการจริงจัง เช่น ริวทาโร ฮาชิโมโตะ และโยชิโร โมริ ในขณะที่อีกหลายๆ คนเป็นเพียงวาทกรรมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะให้คำมั่นไว้ในระดับใด ก็ยังไม่มีใครสามารถแก้ไขข้อพิพาทข้อพิพาทนี้ได้⁶

จนกระทั่งปลายปี 2012 นายชินโซ อาเบะได้ก้าวเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นนายกรัฐมนตรีอีกคนหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการแก้ไขประเด็นข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะ โดยได้

³ Celine Pajon, "Japan-Russia: Toward a Strategic Partnership?," *Russie.Nei.Visions*, no.72 (2013): 15.

⁴ "Japan's history of waffling over Northern Territories fueled Russian distrust," *Mainichi*, last modified November 24, 2018, accessed March 1, 2020, <https://mainichi.jp/english/articles/20181124/p2a/00m/0na/014000c>.

⁵ Alexander Bukh, "The "Northern Territories" Dispute and the Future of Japan-Russia Relations," *E-International Relations*, November 4, 2016, accessed March 1, 2020, <https://www.e-ir.info/2016/11/04/the-northern-territories-dispute-and-the-future-of-japan-russia-relations>.

⁶ James Brown, "Japan's Territorial Dispute with Russia: Prime Minister Abe's 2016 Plan to Break the Deadlock," *The Asia-Pacific Journal* 14, no. 1 (2016): 3, accessed March 1, 2020, <https://apjif.org/2016/04/Brown.html>.

ประกาศถึงความตั้งใจในการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียซึ่งถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในระดับ
 ตันๆ ของรัฐบาล และในปี 2014 อาเบะได้เน้นย้ำว่าภารกิจในฐานะนักการเมืองและนายกรัฐมนตรีคือ
 การแก้ไขประเด็นข้อพิพาทให้ได้⁷ และหลังจากเข้ารับตำแหน่งตั้งแต่ปี 2012 จนถึง 2018 อาเบะและ
 ปูตินมีการพบปะกันแล้วถึง 23 ครั้ง⁸ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของอาเบะในการสร้าง
 ความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทเหนือดินแดน

และตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นท่ามกลางสถานการณ์โลกและความตึงเครียดในภูมิภาคระหว่าง
 มหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ และจีน รวมถึงประเด็นข้อพิพาทบริเวณทะเลตะวันออกระหว่างญี่ปุ่นและจีน
 ยิ่งทำให้ญี่ปุ่นมองเห็นความสำคัญของรัสเซียที่จะเป็นตัวแสดงที่สำคัญในการถ่วงดุลอำนาจกับจีน
 โดยอ้อม กล่าวคือญี่ปุ่นยังคงต้องพึ่งพาจีนในทางเศรษฐกิจ การถ่วงดุลด้วยการเผชิญหน้าจึงไม่ใช่
 แนวทางที่ส่งผลดีเท่าไรนัก รวมถึงรัสเซียยังคงต้องการความช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจทั้งจากการ
 ถูกคว่ำบาตรจากตะวันตกจนถึงนโยบายมุ่งสู่ตะวันออก (Pivot to the East) และต้องการลดการ
 พึ่งพาจีนในทางเศรษฐกิจ จึงทำให้ญี่ปุ่นมองเห็นโอกาสในการที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซีย
 ภายใต้เงื่อนไขของการพัฒนาความสัมพันธ์ไปพร้อมกับการแก้ไขประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ
 ของญี่ปุ่น ดังนั้นจากสภาวะการณ์ข้างต้นจึงนำมาสู่ประเด็นคำถามของสารนิพนธ์ฉบับนี้

คำถามการวิจัย

ญี่ปุ่นในสมัยรัฐบาลชินโซ อาเบะมีการดำเนินนโยบายต่อรัสเซียอย่างไรและด้วยแรงจูงใจใด
 ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในช่วงปี 2012-2019

สมมติฐานการวิจัย

ประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นหลักในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น
 และรัสเซียและยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในความสัมพันธ์มาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตามภายใต้บริบท
 ภายในภูมิภาคที่จีนกลายเป็นตัวแสดงสำคัญที่เป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติ รัฐบาลอาเบะจึงดำเนิน
 นโยบายเข้าหารัสเซียนอกจากเพื่อแก้ไขประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือแล้ว อีกทางหนึ่งคือเพื่อ
 ถ่วงดุลอำนาจรวมถึงสกัดกั้นจีนด้วยการดึงรัสเซียเข้ามาเป็นแนวร่วมในการถ่วงดุลซึ่งเป็นไป
 ทางอ้อม ดังนั้นอาเบะจึงคาดหวังที่จะใช้แนวทางใหม่ (New Approach) ในการกระชับความสัมพันธ์
 โดยมุ่งสร้างความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจและการทูตเป็นหลัก และได้ปรับจุดยืนในประเด็นเกาะ
 พินาตอกทางตอนเหนือจากเดิมที่เคยเป็นประเด็นหลักในความสัมพันธ์ให้กลายเป็นประเด็นที่มี
 ความสำคัญรองลงมาเพื่อไม่ให้เป็นการอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์กับรัสเซียดังเช่นในอดีต

⁷ Ibid.

⁸ “Putin, Abe agree to speed talks over 70-year-old island dispute,” *Straits Times*, November 15, 2018, accessed
 January 30, 2019, <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/putin-abe-agree-to-speed-talks-over-70-year-old-island-dispute>.

กรอบแนวคิด

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดการถ่วงดุลโดยใช้ไม้้ออน (soft balancing) มาอธิบายพฤติกรรมดังกล่าว

โดย Robert A. Pape ศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ได้อธิบายการถ่วงดุลโดยใช้ไม้้ออน (soft balancing) ว่าเป็นยุทธศาสตร์สำหรับมหาอำนาจระดับรองเพื่อใช้แก้ปัญหาความร่วมมือที่ต้องเผชิญหน้ากับการขยายอำนาจของมหาอำนาจ โดยมหาอำนาจระดับรองไม่ได้ต้องการที่จะใช้การถ่วงดุลโดยใช้กำลังทหาร (hard balancing) ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมกับสหรัฐฯ เช่น การสร้างกองกำลังทางทหาร การแสวงหาพันธมิตรในการสู้รบ และการถ่ายโอนเทคโนโลยีทางการทหารแก่ศัตรูของสหรัฐฯ เนื่องจากการเผชิญหน้ากับมหาอำนาจโดยตรงมีผลเสียมากกว่า กล่าวคือมีราคาแพงมากเกินไปสำหรับแต่ละรัฐและเสี่ยงเกินไปสำหรับการดำเนินการร่วมกันของหลายๆ รัฐที่ยังไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยเหตุนี้รัฐระดับรองจึงได้หันมาใช้ soft balancing แทน ซึ่งไม่ได้ทำลายอำนาจทางการทหารที่เหนือกว่าของรัฐมหาอำนาจโดยตรงแต่ใช้เครื่องมือที่ไม่ใช่การทหารเพื่อชะลอ กำจัด หรือทำลายนโยบายทางการทหารที่ก้าวร้าวของสหรัฐฯ เครื่องมือสำหรับ soft balancing เช่น สถาบันระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ และการทูต เป็นต้น โดย soft balancing จะยิ่งเข้มข้นมากขึ้นหากรัฐมหาอำนาจยังคงใช้นโยบายความมั่นคงที่มีความก้าวร้าวต่อไป โดยสิ่งสำคัญคือ soft balancing สามารถพัฒนาเป็น hard balancing ได้ในอนาคต⁹

อีกทั้ง T.V. Paul มองว่า หลังจากสงครามเย็นจบลง Hard balancing ไม่สามารถดึงดูดให้มหาอำนาจระดับรองใช้วิธีการนี้ได้อีกต่อไปเนื่องจากรัฐเหล่านี้ไม่ได้มองสหรัฐฯ เป็นภัยคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยของตน แต่มีความกังวลเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายฝ่ายเดียว (unilateralism) และนโยบายที่มีพฤติกรรมเข้าแทรกแซงของสหรัฐฯ ในช่วงหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน รัฐระดับรองจึงได้ใช้ยุทธศาสตร์ soft balancing เพื่อตอบโต้การใช้อำนาจทางการทหารและพฤติกรรมการดำเนินการฝ่ายเดียวของสหรัฐฯ โดยไม่ให้ทำลายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับสหรัฐฯ ด้วยเช่นกัน โดยรัฐระดับรองเหล่านี้เลือกใช้วิธีการที่เกี่ยวกับสถาบันและการทูตเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐฯ¹⁰

จะเห็นได้ว่า soft balancing เป็นการดำเนินการถ่วงดุลกับมหาอำนาจโดยใช้เครื่องมือที่ไม่ใช่ทางการทหารมาถ่วงดุลโดยตรงเพื่อลดความก้าวร้าวของนโยบายของรัฐมหาอำนาจซึ่งเป็นภัยคุกคามตน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำกรอบแนวคิด soft balancing มาอธิบายในบริบทของการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจระดับรองในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ได้พยายามสร้างแนวร่วมในการยับยั้งท่าทีและดูแลตรวจสอบพฤติกรรมของจีนร่วมกับหลายๆ ประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศเล็กๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความหวาดระแวงต่อพฤติกรรมของจีน หรือการเข้าร่วมในกรอบ

⁹ Robert A. Pape, "Soft Balancing against the United States," *International Security* 30, no.1 (2005): 11-16.

¹⁰ T. V. Paul, "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy," *International Security* 30, no. 1 (2005): 70-71.

ความมั่นคง 4 ฝ่ายกับประเทศมหาอำนาจระดับรองอื่น หรือกลุ่ม Quad ที่มีวาระซ่อนเร้นคือการเป็นพันธมิตรเพื่อปิดล้อมจีน¹¹ นอกจากนี้ญี่ปุ่นเองมองว่ารัสเซียเป็นอีกชาติหนึ่งที่สามารถดึงเข้ามาเป็นแนวร่วมได้เพราะถึงแม้รัสเซียจะเป็นพันธมิตรกับจีนแต่ก็มีความกังวลกับความสัมพันธ์ที่พึ่งพาเงินมากเกินไป รัฐบาลอาเบะจึงมีนโยบายเข้าหารัสเซียซึ่งเป็นมหาอำนาจระดับรองที่ถึงแม้จะมีประเด็นพิพาทระหว่างกัน แต่ภายใต้สภาวะการณ์ในภูมิภาคที่จีนผงาดขึ้นมาอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นภัยต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น อาเบะจึงได้เน้นการใช้เครื่องมือทางการทูตระหว่างผู้นำและการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในการเข้าหารัสเซียเพื่อช่วยในการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นเงินทางอ้อมด้วยการลดอุปสรรคในความสัมพันธ์คือประเด็นเกาะพิพาทเพื่อไม่ให้เป็นปัญหาในการลดทอนอิทธิพลของจีนที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาคที่จะมีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียอย่างเต็มที่

ทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในห้วงปี 2012 ถึง 2019 ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

วรรณกรรมที่เกี่ยวกับการเข้าหารัสเซียของญี่ปุ่นเนื่องจากมองว่าเงินเป็นภัยคุกคาม โดยเห็นได้จากที่ James D.J. Brown ได้อธิบายใน Time for Japan to Reassess its Russia Policy¹² ซึ่งผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงการเข้าหารัสเซียของญี่ปุ่นว่าภายใต้การนำของชินโซ อาเบะ ญี่ปุ่นพยายามผูกมิตรกับรัสเซียในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้รัสเซียเว้นระยะห่างจากความสัมพันธ์ที่เปรียบเสมือนพันธมิตรกับจีน การเพิ่มความร่วมมือทวิภาคีด้านความมั่นคงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของอาเบะในการพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียซึ่งเขาหวังว่าจะนำไปสู่การแก้ปัญหาข้อพิพาทเหนือดินแดนทางตอนเหนือ อย่างไรก็ตามการเกี่ยวพันของญี่ปุ่นในด้านความมั่นคงยังเป็นการตอบโต้การผงาดของจีนเช่นกัน โดยนักยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นเชื่อว่าเงินเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติ และญี่ปุ่นเองก็ตื่นตัวจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากขึ้นนี้ของจีนและรัสเซีย โดยกลัวว่าจีนและรัสเซียจะร่วมกันก่อให้เกิดประเด็นภายในภูมิภาคและญี่ปุ่นจะถูกทิ้งให้เผชิญหน้ากับความสัมพันธ์อันเป็นปรปักษ์นั้นกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นยุทธศาสตร์ของรัฐบาลอาเบะจึงได้พยายามพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียและหาโอกาสในการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซีย เช่นเดียวกับ Christopher W. Hughes จากบทความ Japan's Response to China's Rise:

¹¹ ประภัสสร เทพชาตรี, “Trump กับยุทธศาสตร์ Indo-Pacific,” *Drprapat*, 6 ธันวาคม 2561, เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2563, <http://www.drprapat.com/trump-%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C-indo-pacific/>.

¹² James D.J. Brown, “Time for Japan to reassess its Russia policy,” *the japan times*, July 26, 2019, accessed March 17, 2020, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/07/26/commentary/japan-commentary/time-japan-reassess-russia-policy/#.XnXn9lgzblU>.

Regional Engagement, Global Containment, Dangers of Collision¹³ ที่มองว่าการผงาดของจีนสร้างความท้าทายให้ญี่ปุ่นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ ความมั่นคง หรือสภาพแวดล้อม หรืออาจเรียกว่าเป็นภัยคุกคาม โดยญี่ปุ่นไม่เพียงตอบโต้การผงาดของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยรูปแบบแบบดั้งเดิมในทางอำนาจและหุ้นส่วนเท่านั้น แต่ยังดำเนินการผ่านรูปแบบใหม่ทางอำนาจและผ่านการสร้างหุ้นส่วนใหม่ทั้งภายในและภายนอกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงรัสเซียที่ญี่ปุ่นได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นโดยเฉพาะในด้านพลังงาน โดยญี่ปุ่นได้เสนอวิธีการที่จะทำให้เศรษฐกิจของรัสเซียลดการพึ่งพาดอลลาร์จีนเพื่อเป็นการแยกรัสเซียกับจีน และเพื่อเข้าหามหาอำนาจที่กลับมาใหม่อย่างรัสเซียในการถ่วงดุลกับจีนอย่างเสถียร

จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นมองว่าการผงาดของจีนเป็นข้อท้าทายต่อความมั่นคงของตนในภูมิภาคจึงได้มีการดำเนินนโยบายแสวงหาพันธมิตร โดยรัสเซียเป็นประเทศหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้เข้าหาด้วยมิติในด้านต่างๆ เพื่อช่วยในการถ่วงดุลกับจีนและเพื่อลดปัญหาจากการร่วมมือกันของจีนและรัสเซียที่อาจสร้างความลำบากให้แก่ญี่ปุ่นได้ในอนาคต และงานวิจัยชิ้นนี้เห็นสอดคล้องกับวรรณกรรมข้างต้นว่าการผงาดของจีนเป็นหนึ่งในตัวกระตุ้นที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้าหารัสเซียเพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียแน่นจนเกินไป

วรรณกรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียในประเด็นเกาะพิพาท โดย Tadaatsu Mohri จากบทความ The Japan-Russia Border and Stability in Northeast Asia: Toward a Pragmatic Approach to Territorial Disputes¹⁴ มองว่าประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดนเป็นประเด็นทางการเมืองที่มีความละเอียดอ่อนซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์องค์รวมของประเทศคู่พิพาทได้ โดยรัสเซียและจีนเป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาข้อพิพาทเหนือดินแดนได้สำเร็จเนื่องจากการดำเนินการด้วยแนวทางที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความไว้วางใจ แต่อย่างไรก็ตามประเด็นข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะของญี่ปุ่นและรัสเซียยังไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ ผู้เขียนได้เสนอว่าทั้งสองประเทศต้องสร้างความไว้วางใจผ่านการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติตามแนวทางที่รัสเซียและจีนเคยประสบความสำเร็จ อีกทั้งการผงาดของจีนจะเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในเอเชีย ซึ่งญี่ปุ่นและรัสเซียควรกำจัดประเด็นในอดีตแล้วขยายโอกาสในความร่วมมือและท้ายที่สุดเพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะทั้ง 4 เกาะ เช่นเดียวกับ Yoko Hirose จากบทความ Japan-Russia Relations:

¹³ Christopher W. Hughes, "Japan's Response to China's Rise: Regional Engagement, Global Containment, Dangers of Collision," *International Affairs* 85, no.4 (2009): 837-838.

¹⁴ Tadaatsu Mohri, "The Japan-Russia border and stability in Northeast Asia: Toward a pragmatic approach to territorial disputes," *The Brookings Institution*, February 3, 2011, accessed March 17, 2020, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/02_japan_russia_mohri.pdf.

Can the Northern Territories Issue be Overcome?¹⁵ ที่มองว่ารัสเซียและญี่ปุ่นเป็นเพื่อนบ้านที่ความสัมพันธ์ทั้งใกล้ (ทางภูมิศาสตร์) และไกล (ทางการเมือง) ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากการยังไม่ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และปัญหาข้อพิพาทหมู่เกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นยังไม่ยุติ ซึ่ง 2 ประเด็นนี้เป็นประเด็นเกี่ยวเนื่องกัน โดยหากไม่สามารถแก้ไขประเด็นข้อพิพาทได้ การลงนามในสนธิสัญญาก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองที่กระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซีย อย่างไรก็ตามประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดนยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญแต่ก็ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาเดียวเพราะในความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศยังมีความยากลำบากอีกหลายประการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่น วิกฤตการณ์ยูเครน เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนได้เสนอว่ารัสเซียยังคงเป็นเพื่อนบ้านที่สำคัญสำหรับญี่ปุ่นและญี่ปุ่นก็ไม่ควรแค่พัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียเท่านั้น แต่ควรสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้วยเช่นกัน

Oleg Paramonov และ Olga Puzanov จากบทความ Russia's Policy toward Japan and Regional Security in the Asia-Pacific¹⁶ มองว่าความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญในนโยบายของรัสเซียต่อเอเชียแปซิฟิกและเป็นส่วนสำคัญของนโยบายต่างประเทศรัสเซีย ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างท้าทายเนื่องด้วยปัญหาข้อพิพาทเหนือดินแดนยังคงเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ยิ่งไปกว่านั้นญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสหรัฐฯ ที่ความสัมพันธ์ในปัจจุบันอยู่ในจุดต่ำที่สุดนับแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต ในขณะเดียวกันผลประโยชน์ร่วมกันในความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นและรัสเซียมีการเจรจาที่จริงจังเพื่อก้าวข้ามความแตกต่างทางการเมือง โดยญี่ปุ่นสามารถช่วยให้รัสเซียหลีกเลี่ยงการพึ่งพาเงินฝ้ายเดียวในทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดนกับรัสเซีย จึงทำให้ญี่ปุ่นไม่สามารถขึ้นมาให้ความสำคัญต่อรัสเซียได้เทียบเท่ากับจีน นอกจากนี้ Celine Pajon จากบทความ Japan-Russia: Toward a Strategic Partnership?¹⁷ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ไว้ว่า การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียเปิดกว้าง โดยทั้งสองประเทศมียุทธศาสตร์และผลประโยชน์ที่มุ่งไปทางเดียวกันในเรื่องของความร่วมมือทางพลังงานและการถ่วงดุลอำนาจในเอเชีย ญี่ปุ่นมองรัสเซียเป็นกุญแจสำคัญในนโยบายด้านพลังงานช่วงหลังเหตุการณ์ฟูกูชิมะ ในขณะที่ญี่ปุ่นก็เป็นหุ้นส่วนสำคัญในการพัฒนาและบูรณาการรัสเซียตะวันออกไกล อีกทั้ง

¹⁵ Yoko Hirose, "Japan-Russia Relations: Can the Northern Territories Issue be Overcome?," *CSIS*, April 3, 2018, accessed March 4, 2020, <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/japan-russia-relations-can-the-northern-territories-issue-be-over>.

¹⁶ Oleg Paramonov and Olga Puzanov, "Russia's Policy toward Japan and Regional Security in the Asia-Pacific," *Asian Politics & Policy* 10, no. 4 (2018): 677.

¹⁷ Pajon, "Japan-Russia: Toward a Strategic Partnership?," 4.

ทั้งสองประเทศยังมีความกังวลต่อการเพิ่มขึ้นของอำนาจของจีนที่คุกคามข้าวอำนาจในภูมิภาค ด้วยความพยายามในการผูกสัมพันธ์กันจะทำให้ญี่ปุ่นและรัสเซียสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลายในเชิงทางการทูตและสามารถถ่วงดุลกับจีนได้ โดยในสภาวะภูมิรัฐศาสตร์แบบใหม่นั้น การเพิ่มความแข็งแกร่งของผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ร่วมกันทำให้ประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดน ถูกลดความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอันดับแรกเพื่อเป็นหนทางในการลดอุปสรรคทั้งภายในและภายนอกที่นำไปสู่สนธิสัญญาสันติภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและรัสเซียและยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่คอยขัดขวางการสร้างความร่วมมือเช่นกัน โดยได้มีการกล่าวถึงจีนที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้ญี่ปุ่นและรัสเซียพัฒนาความสัมพันธ์ด้วยการเร่งแก้ปัญหาประเด็นพิพาทและสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ งานวิจัยฉบับนี้เห็นเพิ่มเติมว่าการที่ญี่ปุ่นจะดำเนินการถ่วงดุลกับจีนอาจใช้การถ่วงดุลทางอ้อมด้วยเครื่องมือทางเศรษฐกิจและการทูตมากกว่าการสร้างวงล้อมพันธมิตรทางการทหารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์การดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะที่มีต่อรัสเซียในประเด็นเกาะพิพาททางตอนเหนือที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการสกัดกั้นจีนทางอ้อมเช่นกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น ในปี 2012 - 2019
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงแรงจูงใจในการดำเนินนโยบายเข้าหารัสเซียของรัฐบาลอาเบะ ในปี 2012 - 2019

ขอบเขตการวิจัย

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีขอบเขตการวิจัยมุ่งเน้นที่การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในช่วงปี 2012 - 2019 โดยเป็นช่วงระยะเวลาที่นายชินโซ อาเบะ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นสมัยที่สอง และเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่นาย วลาดิเมียร์ ปูติน เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของรัสเซียเช่นกัน ซึ่งปฏิสัมพันธ์ของผู้นำทั้งสองเป็นไปในเชิงบวกมากกว่าที่ผ่านมาในอดีต

วิธีวิจัย

สารนิพนธ์ฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะศึกษาการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือผ่านการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อรัสเซียทั้งในภาพรวม และในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ รวมถึงสภาพแวดล้อมในภูมิภาคในช่วงปี 2012 – 2019 ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลจากกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น (MOFA) ซึ่งได้รวบรวมแถลงการณ์ คำปราศรัย หรือสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรีและผู้มีระดับสูงของญี่ปุ่นในแต่ละช่วงเวลาเพื่อนำมาตีความถึงนัยที่ได้แสดงออกมา รวมถึงได้รวบรวมผลการประชุมหารือระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลของการเจรจาต่อรองของทั้งสองประเทศ อีกทั้งยังได้รวบรวมนโยบายต่างประเทศในภาพรวมของญี่ปุ่นจาก Diplomatic Bluebook ไว้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลจากบทความทางวิชาการหรือสื่อสิ่งพิมพ์อื่น อาทิ the Diplomat, Japan Times และ Nikkei Asian Review เป็นต้น เพื่อศึกษาวิเคราะห์แรงจูงใจในการดำเนินนโยบายและการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียรวมถึงประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือในแต่ละช่วงเวลา เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้างต้น

โครงสร้างในการนำเสนอในแต่ละบท

การนำเสนอสารนิพนธ์ฉบับนี้จะแบ่งการอธิบายออกเป็น 4 บท ดังนี้

บทที่ 1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา คำถามการวิจัย สมมติฐานการวิจัย กรอบแนวคิด ขอบเขตการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และทบทวนวรรณกรรม

บทที่ 2 อธิบายถึงภาพรวมการดำเนินนโยบายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น

บทที่ 3 อธิบายถึงการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคอาเบะในประเด็นเกาะพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือ ตั้งแต่ปี 2012 – 2019 โดยจะกล่าวถึงแรงจูงใจในการดำเนินนโยบายต่อรัสเซีย และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียด้วยการใช้ แนวทางใหม่ (New Approach) และผลลัพธ์ของการใช้แนวทางใหม่ในการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซีย

บทที่ 4 สรุปผลการศึกษา

บทที่ 2

ภาพรวมการดำเนินนโยบายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่นต่อรัสเซีย ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น

นับแต่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะของการเป็นประเทศเล็ก¹⁸ เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นผู้แพ้สงครามที่ต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม อีกทั้งยังได้รับความเสียหายจากสงครามอย่างหนัก ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงได้พยายามฟื้นฟูประเทศเป็นหลักโดยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาที่ได้เข้ามายึดครองญี่ปุ่นหลังจากสงครามสิ้นสุด และด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเศรษฐกิจจึงทำให้สหรัฐฯ และญี่ปุ่นกลายเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้น นับแต่ปี 1951 เป็นต้นมาญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงและด้านการต่างประเทศที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับสหรัฐฯ¹⁹ เห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงระยะเวลาสงครามเย็นที่ระเบียบโลกถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วคือ เสรีนิยมซึ่งนำโดยสหรัฐฯ และคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต ญี่ปุ่นได้ร่วมดำเนินนโยบายปิดล้อมต่อสหภาพโซเวียตเนื่องจากเป็นผลประโยชน์ในทางภูมิเศรษฐศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์²⁰ การดำเนินนโยบายดังกล่าวของญี่ปุ่นสามารถสะท้อนให้เห็นว่าญี่ปุ่นในช่วงเวลานี้มองว่าสหภาพโซเวียตเป็นภัยคุกคามสำคัญ ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศเป็นไปในทางลบและส่งผลต่อการเจรจาและแก้ไขข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือเนื่องจากประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นหลักในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียนับแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

ในบทนี้จะกล่าวถึงภาพรวมนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสหภาพโซเวียตในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยแบ่งเป็นนโยบายในช่วงสงครามเย็นและนโยบายในช่วงหลังสงครามเย็นก่อนปี 2012 ซึ่งนโยบายที่ดำเนินต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นเป็นต้นมานั้นจะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียในการแก้ไขประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือเพื่อลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกิดการเจรจาเพื่อหาทางยุติประเด็นพิพาทหลายครั้งแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการหาข้อยุติที่เป็น

¹⁸ ทราญแก้ว ทิพากร, “ประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น,” (งานวิจัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 1.

¹⁹ Mark A Smith, “Russo-Japanese Relations,” *Conflict Studies Research Centre*, (2003): 3, accessed April 19, 2020, https://www.files.ethz.ch/isn/96235/03_Nov.pdf.

²⁰ William Nester, “Japan, Russia, and the Northern Territories: Continuities, Changes, Obstacles, Opportunities,” *Third World Quarterly* 14, no. 4 (1993): 718.

ที่น่าพอใจระหว่างทั้งสองประเทศ อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อโซเวียตสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของสถานะแวดล้อมทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาคที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือ

2.1 นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสหภาพโซเวียตในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในช่วงสงครามเย็น²¹

นับแต่รัสเซียยึดครองดินแดนบริเวณเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในปี 1945 ซึ่งประกอบด้วย 4 เกาะย่อย คือ เกาะ Habomai Shikotan Kunashiri และ Etorofu โดยที่ญี่ปุ่นไม่ได้ยอมรับสิทธิในการครอบครองดังกล่าวของรัสเซีย ประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นจึงกลายเป็นความบาดหมางระหว่างทั้งสองประเทศ จนกระทั่งเกิดสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก ในปี 1951 (San Francisco Peace Treaty 1951) ที่ญี่ปุ่นได้ลงนามการสิ้นสุดสงครามกับชาติสัมพันธมิตร ในบทที่ 2 ว่าด้วยดินแดน มาตรา 2 ของสนธิสัญญาได้ระบุให้ญี่ปุ่นสละกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนบริเวณหมู่เกาะคูริล แต่ไม่ได้ให้คำจำกัดความของหมู่เกาะคูริลว่าครอบคลุม 4 เกาะข้างต้นหรือไม่²² โดยผู้แทนในการประชุมการยกวางสุดท้ายของสนธิสัญญาของสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นอ้างว่าหมู่เกาะคูริลไม่ได้หมายรวมถึง 4 เกาะ แต่สหภาพโซเวียตไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวอ้างดังกล่าว ด้วยเหตุนี้สหภาพโซเวียตจึงไม่ได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก²³ ดังนั้นญี่ปุ่นยังคงใช้สิทธิเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตคืนเกาะแก่ญี่ปุ่นและทั้งสองประเทศก็ยังคงไม่อาจแก้ไขประเด็นพิพาทเพื่อลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่แสดงถึงการยุติสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างกันได้ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงมีประเด็นข้อพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นหลักในการดำเนินความสัมพันธ์

อย่างไรก็ตามถึงแม้ความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตในช่วงเวลานี้จะดำเนินไปอย่างเส้นขนานในเกือบทุกด้าน แต่ประเด็นปัญหาข้อพิพาทในกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นยังถูกยกขึ้นมาทำการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตถึง 3 ครั้ง และเกิดเป็นเอกสารที่ถูกใช้เป็นแนวทางในการเจรจาแก้ปัญหาในประเด็นนี้ในภายหลัง โดยครั้งที่หนึ่งคือ Japan-Soviet Joint Declaration ที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1956 ต่อมาครั้งที่สองคือ Joint Communique ใน ค.ศ. 1973 และครั้งที่สามคือ Joint Communique ใน ค.ศ.1991

²¹ สงครามเย็นในที่นี่เริ่มตั้งแต่ปีค.ศ. 1947 - 1991

²² ประศาสน์ ตั้งมติธรรม, “ผลตกค้างประเด็นหมกเม็ดของสหรัฐ ในสนธิสัญญาซานฟรานซิสโก(1),” *กรุงเทพธุรกิจ*, 11 เมษายน 2559, เข้าถึงเมื่อ 3 มิถุนายน 2563, <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/637453>.

²³ Hironori Fushita, “JIIA Strategic Comments(No.7): Japan-Russia Peace Treaty Negotiations – Past Developments and Future Points,” *JIIA*, January 23, 2019, accessed April 19, 2020, https://www2.jiia.or.jp/en/article_page.php?id=16.

Japan-Soviet Joint Declaration 1956

หลังจากญี่ปุ่นและโซเวียตไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก ในปี 1951 ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากความเห็นที่แตกต่างในขอบเขตและสิทธิการครอบครองของหมู่เกาะคูริลหรือดินแดนทางตอนเหนือของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามหลังจากการเสียชีวิตของประธานาธิบดีโจเซฟ สตาลิน สหรัฐฯ และโซเวียตได้พัฒนาความสัมพันธ์ที่เป็นไปในเชิงบวกมากขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้เริ่มการเจรจาเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับโซเวียตและได้มีการลงนามในปฏิญญาร่วมญี่ปุ่น – โซเวียต ในปี 1956 (Japan-Soviet Joint Declaration 1956) ในขณะนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับโซเวียตเป็นอันดับต้นๆ เนื่องจากผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในการจัดการให้ได้คืนมาซึ่งชาวญี่ปุ่นที่ถูกคุมตัวในไซบีเรีย²⁴ โดยนายกรัฐมนตรีอิชิโร ฮาโตยาม่า เป็นผู้นำของญี่ปุ่นคนแรกที่เดินทางเยือนโซเวียต และได้ลงนามในปฏิญญาร่วมฉบับดังกล่าว ซึ่งมีสาระสำคัญคือการยุติสงครามระหว่างทั้งสองประเทศอย่างเป็นทางการและเป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงตกลงที่จะดำเนินการเจรจาเพื่อหาข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างทั้งสองประเทศ โซเวียตตกลงที่จะมอบเกาะ Habomai และ Shikotan ให้แก่ญี่ปุ่นหลังจากลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพแล้ว²⁵ สำหรับสองเกาะที่โซเวียตยินยอมมอบให้แก่ญี่ปุ่นนั้นอยู่ใกล้ญี่ปุ่นที่สุดและมีเนื้อที่เพียง 7% ของเกาะพิพาททั้งหมด²⁶ หลังจากนั้น รัฐบาลของทั้งสองประเทศได้ให้สัตยาบันต่อปฏิญญาร่วมระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียตและได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันสารในวันที่ 12 ธันวาคม 1956 ณ กรุงโตเกียว

อย่างไรก็ตามกระบวนการในการยุติประเด็นพิพาทและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพก็ได้หยุดชะงักและไม่มีการดำเนินการใดเพิ่มเติมซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากทั้งสองประเทศสร้างเงื่อนไขที่อีกฝ่ายไม่เห็นด้วย ญี่ปุ่นไม่ต้องการเพียงแค่ 2 เกาะเล็กแต่เรียกร้องให้โซเวียตคืนทั้ง 4 เกาะให้แก่ตนเอง ท่าทีเช่นนี้ของญี่ปุ่นเกิดขึ้นจากการกดดันของสหรัฐฯ หรือ Dulles Warning ว่าหากญี่ปุ่นสละอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะ Kunashiri และ Eturofu แล้วยอมรับข้อเสนอของโซเวียต อำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นเหนือเกาะโอกินาวาก็จะตกอยู่ในอันตรายเช่นกัน นัยของการกดดันของสหรัฐฯ คือไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์กับโซเวียตสำเร็จ อีกทั้งยังได้รับความกดดันจากภายใน คือ ในปี 1955 เกิดการควมรวมของพรรคอนุรักษ์นิยม 2 พรรค คือ เสรีนิยม (Liberals) และ ประชาธิปไตย (Democrats) กลายเป็นพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party; LDP)

²⁴ Ibid.

²⁵ “Japan’s Northern Territories for A Relationship of Genuine Trust,” *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, accessed April 20, 2020, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf>.

²⁶ “Kuril islands dispute between Russia and Japan,” *BBC*, April 29, 2013, accessed June 3, 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11664434>.

ซึ่งในขณะนั้นฝ่ายที่มีแนวคิดต่อต้านโซเวียตมีความแข็งแกร่งจึงทำให้นโยบายใหม่ของพรรค LDP ต่อการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียตมีแนวคิดหลักคือการได้คืนมาซึ่ง 4 เกาะซึ่งได้กลายเป็นนโยบายของรัฐบาลในที่สุด²⁷ นอกจากนี้ยังมีประเด็นจากการลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐฯ ฉบับใหม่ในปี 1960 (the Japan-US Security Treaty 1960) โซเวียตมองว่าการทำสนธิสัญญานี้ระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐฯ เป็นการลดทอนเอกราชของญี่ปุ่นและถือว่าญี่ปุ่นยินยอมให้กองกำลังต่างชาติเข้ามาตั้งฐานทัพในดินแดนของตนเองเพื่อต่อต้านโซเวียตและจีนโดยตรง ดังนั้น โซเวียตจึงสร้างเงื่อนไขเพิ่มเติมในการส่งมอบเกาะ Shikotan และ Habomai ให้แก่ญี่ปุ่น โดยขึ้นอยู่กับการถอนกองกำลังต่างชาติออกจากดินแดนของญี่ปุ่น ทางด้านญี่ปุ่นคัดค้านว่าเงื่อนไขของปฏิญญาร่วมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยฝ่ายเดียวเนื่องจากแถลงการณ์ดังกล่าวเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่ได้มีการให้สัตยาบันโดยรัฐสภาของทั้งสองประเทศแล้ว ฝ่ายโซเวียตจึงได้กล่าวอ้างว่าประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดนระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียตได้รับการแก้ไขจากผลของสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ดังนั้นจึงไม่มีประเด็นพิพาทเหนือดินแดนระหว่างทั้งสองประเทศ²⁸

Joint Communique 1973

การประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำญี่ปุ่นและโซเวียต ในปี 1973 เกิดขึ้นภายใต้ช่วงผ่อนคลายความตึงเครียด (détente) โดยการประชุมในทศวรรษที่ 1970 สถานะของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงจากประเทศที่แพ้สงครามเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจแบบตลาดที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสองของโลก²⁹ และในช่วงเวลาดังกล่าวสหรัฐฯ ได้เดินทางเยือนจีนหลายครั้ง ซึ่งญี่ปุ่นก็ได้ดำเนินการที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์กับจีน รวมถึงดำเนินนโยบายที่มีระยะห่างเท่าๆ กันระหว่างจีนและโซเวียตตามสหรัฐฯ หลังจากที่สหรัฐฯ เยือนจีนแล้วก็ได้เดินทางเยือนโซเวียต หลังจากนั้นในปี 1972 และ 1973 ญี่ปุ่นก็ได้เดินทางเยือนจีนและโซเวียตตามลำดับเช่นเดียวกัน³⁰ ในเดือนตุลาคม 1973 นายกรัฐมนตรีคาคุเอะ ทานากะ ได้เดินทางเยือนโซเวียตซึ่งเป็นการเยือนครั้งแรกในรอบ 17 ปี หลังจากการเยือนของนายกรัฐมนตรีฮิโรอิตายามะ ในปี 1956 โดยเป็นการเยือนตามคำเชิญของเลโอนิด เบรสนเนฟ ผู้นำของโซเวียตในขณะนั้น นายทานากะได้ใช้โอกาสนี้ในการพูดคุยกับผู้นำของโซเวียตและเจ้าหน้าที่ระดับสูงในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการการพัฒนาไซบีเรีย รวมถึงประเด็นข้อพิพาทเหนือดินแดน จนเกิดเป็นแถลงการณ์ร่วม ค.ศ. 1973 (Joint Communique 1973) สรุปผลของการพูดคุยคือการที่

²⁷ Kimie Hara, "Norms, Structures, and Japan's "Northern Territories" Policy," *East-West Center*, no.13 (2005): 4-6.

²⁸ "Joint Compendium of Documents on the History of Territorial Issue between Japan and Russia," Ministry of Foreign Affairs of Japan, March 1, 2001, accessed April 19, 2020,

<https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/preface.html>

²⁹ Hara, "Norms, Structures, and Japan's "Northern Territories" Policy," 10.

³⁰ Peter Berton, "Soviet-Japanese Relations: Perceptions, Goals, Interactions," *Asian Survey* 26, no.12 (1986): 1271-1272, accessed April 19, 2020, <https://www.jstor.org/stable/2644547>.

ทั้งสองฝ่ายได้ตระหนักว่าการแก้ไขปัญหายังหลงเหลือจากสงครามโลกครั้งที่สองและการหาข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อย่างเพื่อนบ้านที่ติระหว่างทั้งสองประเทศ และได้พูดคุยถึงข้อกังวลเกี่ยวกับเนื้อหาของสนธิสัญญาสันติภาพ ทั้งสองฝ่ายได้บรรลุข้อตกลงในการดำเนินการเจรจาเกี่ยวกับข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพต่อไปในปี 1974³¹

อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการตกลงข้างต้นแต่ประเด็นพิพาทกลับยังไม่ได้รับการแก้ไขเนื่องจากญี่ปุ่นยังคงยืนกรานในการได้คืนซึ่งเกาะพิพาททั้ง 4 เกาะ ซึ่งทำที่นี่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งพรรคการเมืองภายในประเทศและความเห็นของประชาชน³² ต่อมาเบรสนเนฟได้กล่าวในการประชุมพรรคในปี 1976 ว่าความต้องการของญี่ปุ่นที่จะได้คืนเกาะพิพาททั้ง 4 เกาะนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่มีเหตุผลซึ่งหมายถึงโซเวียตจะไม่คืนเกาะใดๆ ให้ญี่ปุ่น โดยท่าทีเช่นนี้ของผู้นำโซเวียตเกิดจากการที่ญี่ปุ่นใกล้ขีดเงินมากขึ้น รวมถึงโซเวียตได้รับผลประโยชน์จากความร่วมมือในการพัฒนาแถบไซบีเรียแล้ว³³ โดยโซเวียตคงท่าทีนี้จนกระทั่งมีคาอิล กอร์บาชอฟก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำ

Joint Communique 1991

ในปี 1985 หลังจากที่นายมีคาอิล กอร์บาชอฟ ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำสูงสุดของโซเวียต ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียตมีแนวโน้มพัฒนาไปในทางที่ดีเนื่องจากโซเวียตต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่น เห็นได้จากปาฐกถาที่เมืองวลาดีวอสตอค ในปี 1986 โดยกล่าวถึงญี่ปุ่นว่าเป็นมหาอำนาจที่สำคัญเป็นอันดับต้นๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความชื่นชมญี่ปุ่นในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก แต่อย่างไรก็ตามการที่ทั้งสองประเทศยังไม่ได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพจึงทำให้ความสัมพันธ์ยังไม่เป็นปกติ³⁴ ประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ กลายเป็นผู้นำของโซเวียตคนแรกที่มาเยือนญี่ปุ่นในเดือนเมษายน 1991 กอร์บาชอฟและนายกรัฐมนตรีโทชิเกะ โคฟูได้ทำการประชุม 6 ช่วง เป็นเวลา 8 ชั่วโมง กอร์บาชอฟกล่าวว่า เป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดเท่าที่เคยพบมาแต่ไม่มีความคืบหน้าใดเกิดขึ้นในประเด็นเกาะพิพาท โดยกอร์บาชอฟปฏิเสธที่จะแก้ไขปฏิญญาร่วมปี 1956 ซึ่งระบุว่าโซเวียตจะคืน Shikotan และ Habomai ให้แก่ญี่ปุ่นหลังจากลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพแล้ว แต่อย่างไรก็ตามกอร์บาชอฟยอมรับว่าประเด็นพิพาทเหนือดินแดนยังคง

³¹ “Diplomatic Bluebook for 1973,” *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified December 1974, accessed April 21, 2020, <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1973/1973-contents.htm>.

³² Nester, “Japan, Russia, and the Northern Territories,” 720.

³³ Hiroshi Kimura, “Basic Determinants of Soviet-Japanese Relations--Background, Framework, Perceptions, and Issues,” *Acta Slavica Iaponica* 5, (1987): 80, accessed April 21, 2020, <http://hdl.handle.net/2115/7967>.

³⁴ Hiroshi Kimura, “Gorbachev’s Japan Policy: The Northern Territories Issue,” *Asian Survey* 31, no. 9 (1991): 798-800.

อยู่และได้เอ่ยชื่อเกาะพิพาทออกมา³⁵ นับเป็นครั้งแรกหลังจากที่โซเวียตยืนยันกรานว่าไม่มีประเด็นพิพาทในเรื่องนี้กับญี่ปุ่น รวมถึงยอมลดกำลังทางทหารของโซเวียตบนเกาะพิพาทลง อย่างไรก็ตามนายโคฟูได้ย่ำว่าจะไม่มีการให้ความช่วยเหลือขนาดใหญ่จนกว่าจะมีความคืบหน้าในการดำเนินการข้างต้น อย่างไรก็ตามทั้งสองฝ่ายได้บรรลุข้อตกลงใน 15 ประเด็นย่อย ซึ่งเรื่องที่สำคัญที่สุดคือญี่ปุ่นให้โซเวียตกู้ยืมเงินจำนวน 450 ล้านดอลลาร์สหรัฐจากธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าของญี่ปุ่น (Japan Export-Import Bank) เพื่อนำไปชำระหนี้เกินระยะเวลาที่ยังคงติดค้างญี่ปุ่น และยกเลิกการระงับเงินช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจำนวน 100 ล้านดอลลาร์จากเหตุการณ์ปราบปรามประเทศกลุ่มบอลติกในปี 1991 ข้อตกลงที่สำคัญอื่น เช่น โตเกียวผลิตภัณฑ์บริษัทน้ำมันแห่งชาติญี่ปุ่นในการพัฒนาแหล่งก๊าซธรรมชาติในเกาะ Sakhalin ซึ่งถูกเสนอครั้งแรกในปี 1974 และโครงการเปลี่ยนการผลิตยูโทโรปรณ์ทางทหารเป็นสิ่งของของพลเรือน เป็นต้น³⁶

จากการประชุมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นและโซเวียตต่างให้ความสำคัญกับนโยบายของตนเอง สำหรับญี่ปุ่นในช่วงเวลานี้คือพยายามขยายความสัมพันธ์ในภาพรวมอย่างสมดุลโดยที่ยังคงให้ความสำคัญกับการยุติข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเป็นอันดับแรก ในขณะที่โซเวียตให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยญี่ปุ่นได้เสนอให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแลกเปลี่ยนกับข้อพิพาทเหนือดินแดน แต่กอร์บาชอฟก็ได้ปัดข้อเสนอนี้ทิ้งไปเนื่องจากแรงกดดันภายใน³⁷

นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อรัสเซียในช่วงสงครามเย็นมีเรื่องข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะเป็นประเด็นสำคัญที่ขับเคลื่อนให้ญี่ปุ่นและโซเวียตดำเนินความสัมพันธ์ต่อกันเพื่อหาข้อยุติในประเด็นที่หลงเหลือจากสงครามโลกครั้งที่สองและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นปกติ อย่างไรก็ตามการหาข้อยุติประเด็นเกาะพิพาทนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จและยังไม่สามารถหาหนทางในการประนีประนอมระหว่างกันได้ โดยมีอุปสรรคที่สำคัญคือข้อเรียกร้องในการส่งคืนทั้งสี่เกาะของญี่ปุ่นที่เกิดจากการกดดันทั้งจากสหรัฐฯ และจากการเมืองภายใน ซึ่งข้อเรียกร้องนี้ทำให้ออกาสสำคัญในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพในปี 1956 สิ้นสุดลง ถึงแม้ว่าในภายหลังจะมีความร่วมมือในด้านอื่น เช่น เศรษฐกิจ แต่กระบวนการแก้ปัญหาประเด็นพิพาทก็ยังคงชะงักอยู่เช่นเดิม

³⁵ Nester, "Japan, Russia, and the Northern Territories," 725.

³⁶ Ibid.

³⁷ Alexei Zagorsky, "Russian-Japanese Relations: Back to the Deadlock," in *Russian and Asia: The Emerging Security Agenda*, ed. Gennady Chufirin, (Oxford: Oxford University Press, 1999), 340.

2.2 นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อสหภาพโซเวียตในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น

หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดของสงครามเย็น สหรัฐฯ ยินยอมให้เป็นมหาอำนาจหนึ่งเดียว ญี่ปุ่นจึงไม่ได้มองว่ารัสเซียเป็นภัยคุกคามที่น่ากังวลอีกต่อไปเนื่องจากการลดลงของกองกำลังโซเวียตถึงแม้ว่าจะยังคงมีข้อพิพาทเหนือดินแดนที่ยังคงค้างคาอยู่ โดยเกาหลีเหนือที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์กลับกลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นแทน รวมถึงเงินที่ถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามในระยะยาว³⁸ ซึ่งบริบทในปี 1991 สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้นคือทำอย่างไรให้บรรลุสองนโยบายสำคัญ ด้านหนึ่งคือการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในโซเวียตไปสู่กระบวนการประชาธิปไตยและเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดผ่านการสร้างความร่วมมือรอบด้าน อาทิ เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เป็นต้น อีกด้านหนึ่งคือการยุติประเด็นพิพาทดินแดนทางตอนเหนือ³⁹

อย่างไรก็ตามตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเย็น รัสเซียและญี่ปุ่นได้พยายามปรับความสัมพันธ์ให้เป็นปกติและประเด็นหลักยังคงเป็นประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น หลังจากการล่มสลายของโซเวียตในปี 1991 และการเป็นรัฐประชาธิปไตยของรัสเซีย ความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและรัสเซียได้ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งในเดือนตุลาคม 1993 ประธานาธิบดีบอริส เยลซิน เดินทางเยือนโตเกียวและเกิดปฏิญญาโตเกียว หลังจากนั้นทั้งสองประเทศมีความเคลื่อนไหวในการติดต่อทางการทูตที่สำคัญระหว่างกันมากขึ้นตั้งแต่ปี 1996 ด้วยการประชุมสุดยอดอย่างไม่เป็นทางการ (No-Necktie Summit) ของบอริส เยลซินและนายกรัฐมนตรีริวทาโร ฮาชิโมโตะในเดือนพฤศจิกายน 1997 และเมษายน 1998 ซึ่งเป็นจุดสูงสุด ตามมาด้วยการประชุมอย่างเป็นทางการระหว่างเยลซินและนายกรัฐมนตรีเคอิโง โอบuchi ในเดือนพฤศจิกายน 1998 การประชุมเอียร์คุดส์ก์ ในปี 2001 การประชุมมอสโคว์ ในปี 2003 และการประชุมโตเกียว ในปี 2005 แต่ก็ดูเหมือนว่าจะไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการในประเด็นข้อพิพาท⁴⁰

The Tokyo Declaration 1993

ปฏิญญาโตเกียว ปี 1993 (The Tokyo Declaration 1993) มีการลงนามโดยนายกรัฐมนตรีโมริฮิโร โฮโซกาว่า และประธานาธิบดีบอริส เยลซิน ในเดือนตุลาคม 1993 ได้นิยามประเด็นพิพาทเหนือดินแดนว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเกาะ Etorofu Kunashiri Shikotan และ Habomai โดยภายในปฏิญญาได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นและรัสเซียควรรหาข้อยุติเพื่อลงนามในสนธิสัญญา

³⁸ Smith, "Russo-Japanese Relations," 3.

³⁹ "Diplomatic Bluebook for 1991," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified December 1991, accessed April 23, 2020, <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1991/1991-contents.htm>.

⁴⁰ Zagorsky, "Russian-Japanese Relations: Back to the Deadlock," 337.

สันติภาพด้วยการแก้ไขประเด็นปัญหาพิพาทที่เกี่ยวข้องกับทั้งสี่เกาะ และทำการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้เป็นปกติ รวมถึงได้กำหนดแนวทางในการเจรจาไว้ว่า ประเด็นพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือควรจะได้รับบริการแก้ไข 1) บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และกฎหมาย 2) ตามเอกสารที่ทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอม และ 3) ตามหลักการแห่งกฎหมายและความยุติธรรม⁴¹ ปฏิญญาโตเกียวได้กลายเป็นหลักการพื้นฐานสำหรับการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศในขณะนั้นเองรัฐบาลญี่ปุ่นเห็นว่ารัสเซียกำลังอ่อนแอลงจากปัญหาในประเทศเป็นโอกาสของญี่ปุ่นในการแก้ไขปัญหาประเด็นเกาะพิพาท แต่ญี่ปุ่นกลับพลาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากความอ่อนแอของรัสเซียเนื่องจากการเมืองภายในของญี่ปุ่น⁴² ที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากรัฐบาลของพรรค LDP นำโดยนายกรัฐมนตรีคิอิชิ มิยาซาวะ ที่ได้ยุบสภา ต่อมาในเดือนสิงหาคม 1993 ญี่ปุ่นได้รัฐบาลผสมภายใต้การนำของนายโมริฮิโร โฮโซกาวะ หัวหน้าพรรคญี่ปุ่นใหม่ (Japan New Party; JNP) ที่ได้ดำเนินการปฏิรูปการเมืองและระบบราชการภายในญี่ปุ่นครั้งใหญ่⁴³

การประชุมสุดยอดอย่างไม่เป็นทางการ 1997-1998

การประชุมสมาคมผู้บริหารองค์กรของญี่ปุ่น (Japanese Association of Corporate Executives) ในเดือนกรกฎาคม 1997 นายกรัฐมนตรีริวทาโร ฮาชิโมโตะ ได้ผลักดันหลักการ 3 ประการในนโยบายญี่ปุ่นที่มีต่อรัสเซีย คือ ความเชื่อใจ ผลประโยชน์ร่วมกัน และวิสัยทัศน์ในระยะยาว โดยฮาชิโมโตะได้กล่าวว่าการระบวนการตามหลักการ 3 ประการนี้ต้องดำเนินการทั้งในประเด็นข้อพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือซึ่งเป็นประเด็นที่น่ากังวลที่สุดระหว่างทั้งสองประเทศ และประเด็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งหลักการทั้ง 3 ประการนี้ได้รับการตอบรับอย่างดีจากรัฐบาลรัสเซีย โดยในการประชุมสุดยอดอย่างไม่เป็นทางการ (No-Necktie Summit) ที่จัดขึ้น ณ เมืองคราสโนยาร์สค์ ในเดือนพฤศจิกายน 1997 ทำให้ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะและประธานาธิบดีเยลซินยิ่งแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ความตกลงคราสโนยาร์สค์ (Krasnoyarsk Agreement) ผู้นำทั้งสองประเทศได้ตกลงที่จะใช้ความพยายามอย่างที่สุดในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพภายในปี 2000 บนหลักการของปฏิญญาโตเกียว 1993 รวมถึงได้มีการตกลงพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและกำหนดแผนฮาชิโมโตะ – เยลซิน เป็นหลักการสำหรับส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียด้วยพื้นฐานแนวคิดในการสร้างสมดุลในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเปิด การเปลี่ยนผ่าน

⁴¹ Ministry of Foreign Affairs of Japan, “Japan’s Northern Territories for A Relationship of Genuine Trust.”

⁴² Hirose, “Japan-Russia Relations: Can the Northern Territories Issue be Overcome?,”

⁴³ วรจกานา ก่อเกียรติพิทักษ์ และวทัญญู ใจบริสุทธิ์, “ความสัมพันธ์สามเหลี่ยมเหล็กกับมูลเหตุคอร์รัปชันในญี่ปุ่นช่วงทศวรรษ 1990,” วารสารญี่ปุ่นศึกษา 30, ฉบับที่ 2 (2556): 137-138, เข้าถึงเมื่อ 4 มิถุนายน 2563, http://www.asia.tu.ac.th/journal/J_Studies30_2/129-145.pdf.

เศรษฐกิจระบบตลาด และการส่งเสริมความร่วมมือด้านพลังงาน⁴⁴ โดยทำที่อันดีที่ญี่ปุ่นมีต่อรัสเซีย ในช่วงเวลานี้เพื่อดึงรัสเซียเข้ามายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเพื่อสร้างสมดุลให้แก่ญี่ปุ่นที่ต้องอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างสหรัฐฯ ที่ต้องการตรวจสอบเงินที่กำลังพุ่งทะยานขึ้นมาในภูมิภาค⁴⁵ อีกทั้งญี่ปุ่นต้องการที่จะสร้างระบบการจัดการพลังงานใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการที่สูงขึ้น⁴⁶

การประชุมควาวันะ ในเดือนเมษายน 1998 ญี่ปุ่นได้จัดทำข้อเสนอสำหรับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่ดินแดนซึ่งเรียกว่า ข้อเสนอควาวันะ (Kawana Proposal) ว่าด้วยการปักปันเขตแดนระหว่างทั้งสองประเทศซึ่งเข้าใจว่าเขตแดนที่เป็นที่ยอมรับของญี่ปุ่นคือการปักปันระหว่างเกาะ Urup (อยู่ทางตอนเหนือของหมู่เกาะพิพาท) และ Etorofu (เกาะพิพาทที่อยู่ตอนใต้ของเกาะ Urup และอยู่ด้านบนสุดของทั้ง 4 เกาะพิพาท) เท่านั้น นอกจากนี้คือให้รัสเซียยอมรับอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นเหนือเกาะทั้ง 4 เกาะถึงแม้เกาะทั้งหมดจะอยู่ภายใต้การยึดครองของรัสเซีย ภายใต้เงื่อนไขทั้งหมดนี้ญี่ปุ่นจะสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจร่วมบริเวณดินแดนเหล่านั้นแต่ร่างข้อเสนอควาวันะก็ถูกปฏิเสธโดยรัสเซีย⁴⁷ โดยภายใต้ข้อเสนอนี้ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนคำว่าดินแดนทางตอนเหนือที่ใช้เรื่อยมาเป็นแนวความคิดการปักปันเขตแดน (แต่นัยการอ้างสิทธิ์ยังคงเหมือนเดิม) โดยอ้างว่าเพื่อปกป้องความรู้สึกของชาวรัสเซีย ต่อมานายกรัฐมนตรีเคอิโซ โอบุชิ เดินทางเยือนรัสเซียเพื่อร่วมการประชุมมอสโก ในเดือนพฤศจิกายน 1998 ในการนี้เยลซินได้ตอบกลับข้อเสนอควาวันะของญี่ปุ่น โดยยอมรับแนวความคิดการปักปันเขตแดนแต่ไม่ยอมรับการอ้างอำนาจอธิปไตยเหนือทั้ง 4 เกาะของญี่ปุ่น สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมและสถานะพิเศษทางกฎหมายของชาวญี่ปุ่นที่เข้าเกาะคูริล และสุดท้ายคือได้กล่าวถึงการลงนามในสนธิสัญญาภายในปี 2000 การแก้ไขปัญหาดินแดนพิพาทที่จะเกิดขึ้นต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงพิเศษ ซึ่งญี่ปุ่นก็ได้ปฏิเสธข้อเสนอและเงื่อนไข⁴⁸ และทั้งสองประเทศก็ไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาภายในปี 2000 ตามที่ได้เคยระบุไว้ในข้อตกลงคราสโนยาร์สค์

⁴⁴ “Diplomatic Bluebook for 1998,” *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, accessed April 23, 2020, <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1998/l-b.html#3>.

⁴⁵ Kazuhiko Togo, “Eurasian Diplomacy in Japan, 1997–2001,” *Nippon*, March 13, 2014, accessed June 6, 2020, <https://www.nippon.com/en/features/c00205/eurasian-diplomacy-in-japan-1997%E2%80%932001.html>.

⁴⁶ Zagorsky, “Russian–Japanese Relations: Back to the Deadlock,” 345.

⁴⁷ Alexei V. Zagorsky, “Three Years on a Path to Nowhere: The Hashimoto Initiative in Russian–Japanese Relations,” *Pacific Affairs* 74, No. 1 (2001): 80–81, <https://www.jstor.org/stable/2672488>.

⁴⁸ Zagorsky, “Russian–Japanese Relations: Back to the Deadlock,” 349.

การประชุมที่เอียร์คุตสค์ 2001

การประชุมเอียร์คุตสค์ (Irkutsk Summit) ในเดือนมีนาคม 2001 ณ เมืองเอียร์คุตสค์ นายกรัฐมนตรีโยชิโร โมริ และประธานาธิบดีวลาดีเมียร์ ปูติน กล่าวถึงปฏิญญาร่วมญี่ปุ่น-โซเวียต ในปี 1956 (Japanese-Soviet Joint Declaration 1956) ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเจรจาเพื่อหาข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพและยืนยันความมีผลทางกฎหมายของเอกสารเป็นครั้งแรกในปี 1960 ในขณะที่โซเวียตพยายามอ้างสิทธิ์ฝ่ายเดียวเพื่อเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในปฏิญญาร่วมดังกล่าว⁴⁹ ในแถลงการณ์เอียร์คุตสค์ (the Irkutsk Statement) (1) ทั้งสองฝ่ายยืนยันให้เป็นไปตามข้อบังคับทางกฎหมายแห่งปฏิญญาร่วมญี่ปุ่น-โซเวียต 1956 คือให้คืนเกาะ Habomai และ Shikotan แก่ญี่ปุ่น และปฏิญญาโตเกียว 1993 ที่เรียกร้องให้มีการเจรจาเกี่ยวกับสนธิสัญญาสันติภาพขั้นต้นผ่านการแก้ปัญหาประเด็นพิพาทเหนือเกาะทั้งสี่เกาะ (2) ปูตินไม่ได้ปฏิเสธข้อเสนอของโมริที่ต้องการแบ่งการเจรจาออกเป็นสองส่วน คือเกาะ Habomai และ Shikotan อีกส่วนคือเกาะ Kunashiri และ Etorofu (3) ทั้งสองฝ่ายยินดีที่จะเริ่มต้นการเตรียมการในการพูดคุยหลังจากการประชุมนี้และเข้าร่วมการพูดคุยหลังจากได้ข้อสรุปในการเตรียมการแล้ว⁵⁰ ความสนใจในรัสเซียของโมริส่งผ่านมาจากพ่อของเขาที่สนับสนุนความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและรัสเซียในฐานะนายกเทศมนตรีเนออาการิ จังหวัดอชิคาวะ รวมถึงให้นำอธิปไตยบางส่วนของตนไปฝังไว้บนนอกเมืองเอียร์คุตสค์ในไซบีเรีย ในฐานะนายกรัฐมนตรีโมริจึงพร้อมและตั้งใจที่จะทำให้การทูตกับรัสเซียเป็นส่วนสำคัญของนโยบายต่างประเทศของเขา⁵¹ อย่างไรก็ตามหลังจากการประชุมเอียร์คุตสค์ไม่นานก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลของญี่ปุ่นในเดือนเมษายน 2001 แนวทางที่ได้ตกลงไว้ในการประชุมเอียร์คุตสค์ได้เปลี่ยนโฉมอีกครั้งตามนโยบายของนายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคอิซุมิ⁵²

การประชุมมอสโก ในปี 2003 และการประชุมโตเกียว ในปี 2005

ในช่วงระยะเวลาของนายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคอิซุมิ (ตั้งแต่ปี 2001 – 2006) ได้มีการพูดคุยเกี่ยวกับการแก้ไขข้อพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือของญี่ปุ่นหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการที่นายโคอิซุมิและประธานาธิบดีวลาดีเมียร์ ปูติน ได้อนุมัติแผนการปฏิบัติการญี่ปุ่น-รัสเซีย (Japan-Russia Action Plan) ในโอกาสที่นายโคอิซุมิได้เดินทางเยือนรัสเซียในเดือนมกราคม 2003 แผนปฏิบัติการดังกล่าวอ้างอิงกับปฏิญญาร่วมญี่ปุ่น-โซเวียต 1956 ปฏิญญาโตเกียว 1993 และแถลงการณ์เอียร์คุตสค์ 2001 ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการเจรจาสนธิสัญญาสันติภาพในอนาคต

⁴⁹ Ministry of Foreign Affairs of Japan, “Japan’s Northern Territories for A Relationship of Genuine Trust.”

⁵⁰ Togo, “Eurasian Diplomacy in Japan 1997–2001.”

⁵¹ Hara, “Norms, Structures, and Japan’s “Northern Territories” Policy,” 85.

⁵² “Tough negotiations ahead over Japan-Russia territorial dispute,” *Mainichi*, last modified November 16, 2018, accessed June 7, 2020, <https://mainichi.jp/english/articles/20181116/p2a/00m/0na/017000c>.

นอกจากนี้ประธานาธิบดีปูตินได้เยือนญี่ปุ่นในเดือนพฤศจิกายน 2005 และได้ประชุมร่วมกับนายกรัฐมนตรีโคอิซุมิ เพื่อก้าวข้ามช่องว่างของจุดยืนของทั้งสองฝ่ายในประเด็นดินแดน ผู้นำทั้งสองประเทศตกลงที่จะยังคงดำเนินการหาข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายบนพื้นฐานของความตกลงและเอกสารที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้⁵³

อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาของนายกรัฐมนตรีจุนอิจิโร โคอิซุมิ ในปี 2001 ซึ่งเกิดความยุ่งเหยิงทางการเมืองจากการขัดกันของอำนาจระหว่างกลุ่มปฏิรูปและกลุ่มอนุรักษนิยมในพรรค LDP โดยนโยบายต่อรัสเซียได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่ฝ่ายหลังได้วิจารณ์ฝ่ายแรกว่าอ่อนแอและเอื้อต่อรัสเซียมากเกินไป โดยโคอิซุมิก็ได้ใช้การวิจารณ์นี้ชักจูงให้สื่อและประชาชนถอนตัวจากการเจรจาที่แบ่งออกเป็นสองส่วนของโมริ⁵⁴ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์กับรัสเซียซึ่งอยู่ในจุดสูงสุดจากการประชุมเอียร์คุตส์ถูกทำลายเกือบทั้งหมด กล่าวคือในช่วงเวลานี้โคอิซุมิไม่ได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียมากนักเนื่องจากเห็นว่ารัสเซียภายใต้การนำของปูตินจะไม่สามารถตอบสนองความต้องการในประเด็นดินแดนพิพาทให้แก่ญี่ปุ่นได้⁵⁵ เนื่องจากแนวคิดที่แตกต่างกันคือปูตินต้องการคืนเกาะให้แก่ญี่ปุ่นเพียงแค่สองเกาะเท่านั้น ส่วนญี่ปุ่นต้องการได้คืนทั้งสี่เกาะ การประชุมในปี 2005 ประเด็นหลักในการประชุมจึงมีเพียงประเด็นด้านเศรษฐกิจโดยเน้นไปที่การซื้อขายน้ำมันและก๊าซธรรมชาติจากรัสเซีย โดยแทบจะไม่กล่าวถึงประเด็นดินแดนพิพาท⁵⁶

หลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศได้กลับมาพัฒนาอีกครั้งหลังจากที่ชินโซ อาเบะ เข้ามารับตำแหน่งแทนโคอิซุมิในปี 2006 แต่การพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาประเด็นพิพาทด้วยแบ่งการเจรจาเกาะออกเป็นสองเกาะเล็กและสองเกาะใหญ่หลายต่อหลายครั้งกลับไม่มีความคืบหน้าใดๆ และความสัมพันธ์กลับมาตกร้ำอีกครั้งในสมัยของนายกรัฐมนตรีทาโร อาโซ ที่ได้กล่าวในรัฐสภาว่าจุดยืนอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่นคือเห็นว่ารัสเซียครอบครองทั้งสี่เกาะอย่างผิดกฎหมาย ประธานาธิบดีดมิทรี เมดเวเดฟ จึงใช้คำแถลงการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นในการกระทำอันเป็นการช่วยอย่างการเดินทางไปยังเกาะ Kunashiri ในฐานะประธานาธิบดีคนแรกในเดือนพฤศจิกายน 2010⁵⁷

⁵³ Ministry of Foreign Affairs of Japan, “Japan’s Northern Territories for A Relationship of Genuine Trust.”

⁵⁴ Kazuhiko Togo, “Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan,” in *RUSSIA AND JAPAN Looking Together into the Future*, ed. Victoria Panova and Artyom Lukin, (Far Eastern Federal University, 2016,) 37.

⁵⁵ Hiroshi Kimura, “The Northern Territories Issue: Japanese-Russian Relations and Domestic Concerns,” in *Japan in Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience*, ed. Kimie Hara and Geoffrey Jukes (Routledge, 2009), 25-26.

⁵⁶ Tanaka Sakai, “The Northern Territories Impasse, Russia and Japanese Dependence on the U.S.,” *The Asia-Pacific Journal* 4, (2006): 6, accessed April 21, 2020, <https://apjif.org/-Tanaka-Sakai/2250/article.pdf>.

⁵⁷ Togo, “Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan,” 37.

จะเห็นได้ว่าเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงและสหภาพโซเวียตล่มสลายและมีการเปลี่ยนแปลงรากฐานในทางการเมืองทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก แต่การได้คืนมาซึ่งสี่เกาะก็ยังคงเป็นเป้าหมายหลักของนโยบายญี่ปุ่นที่มีต่อรัสเซีย โดยในบางช่วงเวลามีการปรับจุดยืนจากการได้คืนสิทธิการครอบครองทั้งสี่เกาะพร้อมๆ กันในครั้งเดียว เป็นการได้คืนสิทธิการครอบครองทั้งสี่เกาะ แต่แยกการเจรจาเป็นการเจรจาในแบบคู่ขนานระหว่างเกาะ Shikotan และ Habomai อีกทางหนึ่งคือการเจรจาในส่วนของอีกสองเกาะที่เหลือ โดยในทศวรรษ 1990 และต้นทศวรรษ 2000 เกิดการเจรจาทวิภาคีเพื่อแก้ไขปัญหาประเด็นพิพาทเกิดขึ้นหลายครั้ง ซึ่งการเจรจาดังกล่าวอยู่ในจุดที่ใกล้เคียงกับการบรรลุวัตถุประสงค์ในการประชุมเอียร์คุดส์ก์ ในปี 2001 ระหว่างนายกฯ โมริและประธานาธิบดีปูติน ได้ออกมาพร้อมแถลงการณ์ที่เป็นการรับรองที่ชัดเจนฉบับแรกโดยผู้นำของโซเวียต/รัสเซียถึงความมีผลบังคับตามกฎหมายของปฏิญญาปี 1956 ซึ่งกำหนดให้คืนเกาะ Shikotan และ Habomai เป็นครั้งแรกในรอบ 40 ปี นับแต่ที่ได้มีการลงนาม รัสเซียในช่วงเวลานี้ได้แสดงถึงความพร้อมต่อการเคารพความตกลงดังกล่าวและการคืนทั้งสองเกาะให้แก่ญี่ปุ่นไปพร้อมกับการหาข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพ อย่างไรก็ตามหลังจากที่นายโมริลงจากตำแหน่งจุดยืนของญี่ปุ่นกลับไปสู่ช่วงสงครามเย็นคือการได้คืนทั้งสี่เกาะในคราวเดียวซึ่งเป็นผลพวงจากการเมืองภายในของญี่ปุ่นเอง ซึ่งทำให้นโยบายเกี่ยวกับรัสเซียแทบจะเป็นอัมพาต การเจรจาเกี่ยวกับสถานะของเกาะและการหาข้อสรุปของสนธิสัญญาสันติภาพเข้าสู่จุดจ้ำจืด ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผู้นำของทั้งสองประเทศได้พบปะกันหลายต่อหลายครั้งและให้คำมั่นที่จะแก้ไขประเด็นพิพาทเรื่องเกาะให้ได้แต่ก็ไม่ได้มีกระบวนการที่คืบหน้า⁵⁸ จนกระทั่งนายชินโซ อาเบะเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ในช่วงปลายปี 2012 ซึ่งนโยบายต่างประเทศต่อรัสเซียเริ่มดีขึ้นเนื่องจากนายกฯ อาเบะพยายามปรับปรุงจุดยืนในทางระหว่างประเทศของญี่ปุ่น⁵⁹

สรุป

จากการพิจารณาการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อรัสเซียในช่วงสงครามเย็นและช่วงหลังสงครามเย็นนั้นพบว่าประเด็นสำคัญคือการแก้ไขข้อพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือของญี่ปุ่นและการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ โดยมีการดำเนินนโยบายใน 2 ลักษณะ คือการดำเนินนโยบายภายใต้เงื่อนไขของการได้คืนสิทธิการครอบครองเหนือสี่เกาะภายในครั้งเดียวซึ่งเป็นจุดยืนในการเจรจาที่ผู้นำญี่ปุ่นใช้มากที่สุดเนื่องจากมองว่าเกาะทั้งหมดเป็นของญี่ปุ่น นอกจากนี้การดำเนินนโยบายภายใต้เงื่อนไขลักษณะนี้ส่วนใหญ่แล้วจะดำเนินการในบริบทที่ญี่ปุ่นมีสหรัฐฯ เป็นพันธมิตร

⁵⁸ Alexander Bukh, "Japan's territorial-disputes policy: Success or Failure," in *Routledge Handbook of Japanese Foreign Policy*, ed. Mary M. McCarthy, (London: Routledge London, 2018,) 191-192.

⁵⁹ Bukh, "The "Northern Territories" Dispute and the Future of Japan-Russia Relations."

และมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นและมองว่าสหภาพโซเวียตเป็นภัยคุกคามจากการแบ่งขั้วในทางระบบระหว่างประเทศ อย่างเช่นบริบทในยุคสงครามเย็น เป็นต้น

ส่วนการดำเนินนโยบายในอีกลักษณะหนึ่ง คือการเจรจาบนหลักการของปฏิญญาร่วมปี 1956 โดยให้มีการคืนสองเกาะแรกก่อนแล้วจึงดำเนินการคืนสองเกาะที่เหลือตามมาในภายหลัง ซึ่งการดำเนินนโยบายภายใต้เงื่อนไขนี้เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น คือญี่ปุ่นไม่ได้มองรัสเซียเป็นภัยคุกคามมากเท่ากับเกาหลีเหนือที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์และเงินที่เพิ่มการใช้จ่ายในเรื่องของกองทัพมากขึ้นจนก่อให้เกิดความกังวลในการเป็นภัยคุกคามความมั่นคงในระยะยาว ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้มีท่าทีที่ยืดหยุ่นมากขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพจะได้ดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับรัสเซียให้เป็นไปอย่างปกติดังที่ควรจะเป็นเพื่อผลประโยชน์ของตนในภูมิภาค แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์โดยเฉพาะการเมืองภายในของญี่ปุ่นที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ต้องประสบกับสถานะชะงักงันซึ่งเห็นได้ตั้งแต่ยุคของนายโคอิซุมิ เป็นต้นมา รวมถึงการที่ญี่ปุ่นยังคงมีแนวคิดฝังแน่นว่าเกาะพิพาททั้งสี่เป็นของตนจึงทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคไม่สอดคล้องหรือดำเนินไปในแนวทางเดียวกัน ดังนั้นการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียในด้านอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ จึงเป็นไปอย่างลุ่มๆดอนๆ เนื่องจากทั้งสองประเทศยังไม่สามารถที่จะหาข้อตกลงในประเด็นเกาะพิพาทร่วมกันได้

อาจกล่าวได้ว่าประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือเป็นประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียเรื่อยมานับแต่ที่เกิดการอ้างสิทธิ์เหนือเกาะพิพาทดังกล่าว โดยสิ่งที่ทำให้การเจรจาล้มเหลวคือจุดยืนในประเด็นเกาะของทั้งสองประเทศซึ่งทำให้ญี่ปุ่นและรัสเซียไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพและพัฒนาความสัมพันธ์ได้

บทที่ 3

การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อรัสเซียในยุคอาเบะในประเด็นข้อพิพาท เกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น

นับแต่สงครามเย็นเป็นต้นมาไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าประเด็นหลักของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียคือประเด็นเกาะพิพาทบริเวณดินแดนทางตอนเหนือ โดยผู้นำของญี่ปุ่นในหลายช่วงเวลาต่างมีความพยายามในการดำเนินการแก้ไขปัญหาประเด็นพิพาทดังกล่าวโดยใช้ทั้งนโยบายที่แข็งกร้าวและโอนอ่อนแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ จนเวลาล่วงเลยถึงรัฐบาลของนายชินโซ อาเบะ ที่ได้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยที่สองในช่วงปลายปี 2012 ประเด็นเกาะพิพาทก็ยังคงเป็นประเด็นค้างคาที่อาเบะให้ความสำคัญ อีกทั้งในช่วงเวลานี้สถานการณ์แวดล้อมญี่ปุ่นมีความร้อนแรงจากการพุ่งทะยานของจีนทั้งอำนาจในทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ ซึ่งนับว่าสร้างความกังวลให้แก่ประเทศต่างๆ ทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาค อาเบะเองก็ตระหนักถึงสภาวะการณ์นี้และเล็งเห็นศักยภาพของรัสเซียจึงได้พยายามปรับนโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อรัสเซียเพื่อดึงเข้ามาเป็นแนวร่วมถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีน ด้วยเหตุนี้รัสเซียจึงกลายเป็นตัวแสดงที่สำคัญในการดำเนินนโยบายภายในภูมิภาคของรัฐบาลอาเบะ

บทนี้จะชี้ให้เห็นว่าญี่ปุ่นในยุคของอาเบะได้ให้ความสำคัญกับรัสเซียซึ่งเห็นได้ชัดจากการดำเนินนโยบายที่มีต่อรัสเซียในช่วงเวลานี้ โดยเป้าหมายหลักในการดำเนินความสัมพันธ์เข้าหารัสเซียของญี่ปุ่นคือเพื่อถ่วงดุลอำนาจรวมถึงสกัดกั้นจีนที่มีอิทธิพลในภูมิภาคที่เพิ่มมากขึ้น โดยความสัมพันธ์มิตรของญี่ปุ่นและรัสเซียจะเป็นการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียแน่นแฟ้นจนเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ใช้แนวทางในการเข้าหารัสเซียด้วยการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจและการทูตเพื่อกระชับความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจให้แก่กัน ด้วยเหตุนี้ประเด็นเกาะพิพาททางตอนเหนือของญี่ปุ่นจึงถูกให้ความสำคัญรองลงมาเพื่อไม่ให้กลายเป็นอุปสรรคที่คอยขัดขวางการกระชับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศดังเช่นอดีตที่ผ่านมา ในบทนี้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็นสามส่วน ได้แก่ แรงจูงใจในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ การดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในปี 2012 – 2019 ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ และผลลัพธ์ของการใช้แนวทางใหม่ในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียในยุคอาเบะ

3.1 แรงจูงใจในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา แรงจูงใจหลักที่ญี่ปุ่นดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียคือความต้องการได้คืนซึ่งหมู่เกาะพิพาททั้งสี่เกาะจึงทำให้การดำเนินความสัมพันธ์มักจะเดินทางไปสู่ทางตัน แต่ภายใต้รัฐบาลอาเบะกลับมีอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นต่อรัสเซีย นั่นคือการผงาดของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกทั้งในทางเศรษฐกิจและทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตอย่างก้าวกระโดดในทางเศรษฐกิจของจีนทำให้จีนสามารถเพิ่มงบประมาณและศักยภาพทางการทหาร ระหว่างปี 1990-2013 งบประมาณของกองทัพจีนเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 10% ทุกปี จนทำให้จีนที่มีทั้งความมั่งคั่งและอำนาจเพิ่มมากขึ้นได้กลายเป็นความท้าทายหลักของญี่ปุ่น ในยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติของญี่ปุ่น (National Security Strategy 2013) ได้กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนของอำนาจ (power shift) ว่าย่อมจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงบริเวณโดยรอบญี่ปุ่นและเป็นการท้าทายต่อความมั่นคงแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตของกำลังรบทางเรือของจีน (Naval power)⁶⁰ นอกจากนี้เป็นการท้าทายอิทธิพลทางน้ำในภูมิภาคของสหรัฐฯ ที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว ยังสร้างความกังวลต่อญี่ปุ่นเป็นพิเศษเนื่องจากทั้งสองประเทศมีประเด็นพิพาทในการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเซนกากุบริเวณทะเลจีนตะวันออกที่ได้เพิ่มระดับความตึงเครียดหลังจากรัฐบาลญี่ปุ่นได้กรรมสิทธิ์เหนือ 3 เกาะย่อยของหมู่เกาะเซนกากุจากการซื้อจากภาคเอกชนในเดือนกันยายน 2012 นอกจากนี้จีนยังมีประเด็นพิพาทกับประเทศในอาเซียนจากกรณีทะเลจีนใต้เช่นกัน⁶¹ แสดงให้เห็นว่าจีนได้ขยายอิทธิพลทางทะเลของตนเองออกไปโดยใช้อำนาจที่เหนือกว่าในทางกองทัพเป็นเครื่องมือในการสร้างความหวาดกลัวและกังวลต่อนานาชาติในภูมิภาค

การผงาดของจีนในฐานะมหาอำนาจที่ท้าทายต่อสถานะเดิม (status quo) ในภูมิภาคได้กลายเป็นแรงผลักดันให้ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ต่อรัสเซีย โดยแรงจูงใจในการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นของรัฐบาลอาเบะคือการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนด้วยการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียใกล้ชิดกันมากเกินไป หากจีนและรัสเซียร่วมมือกันอย่างแนบแน่นย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาคสามประการดังนี้ *ประการแรก* รัสเซียและจีนมีมุมมองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบโลกที่มีสหรัฐฯ เป็นผู้นำเหมือนกัน ซึ่งเท่ากับเป็นความท้าทายต่อญี่ปุ่นเนื่องจากญี่ปุ่นอยู่ใน “ระบบดุมล้อและซี่ล้อ” ของสหรัฐฯ (hub-and-spokes system) *ประการที่สอง* คือความเป็นมิตรระหว่างรัสเซียและจีนจะทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคง

⁶⁰ Grønning, “The Japan–China–Russia Triangle and Security in North East Asia,” 245-246.

⁶¹ “Diplomatic Bluebook 2013,” Ministry of Foreign Affairs of Japan, accessed June 6, 2020, <https://www.mofa.go.jp/files/000177717.pdf>.

ทางชายแดนที่มีความยาวกว่า 4,000 กิโลเมตรระหว่างทั้งสองประเทศ เมื่อไม่ต้องกังวลบริเวณชายแดนกับรัสเซียแล้วย่อมทำให้จีนสามารถมุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมทางทะเลได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในทะเลจีนตะวันออกที่กำลังเป็นประเด็นกับญี่ปุ่น ผลกระทบประการสุดท้าย คือประเด็นด้านอาวุธ ที่ผ่านมารัสเซียยังไม่ได้จัดส่งอาวุธที่ทันสมัยให้แก่จีนเนื่องจากความกังวลในฐานะเพื่อนบ้านของจีนและกังวลว่าจีนจะขโมยเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามในปี 2015 รัสเซียได้ตกลงขายระบบขีปนาวุธป้องกันตัว S-400 และเครื่องบินขับไล่ Su-35 แก่จีน⁶² ซึ่งอาวุธดังกล่าวเป็นการเสริมศักยภาพทางการทหารของจีนได้เป็นอย่างดีซึ่งสร้างความกังวลให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นรัฐบาลอาเบะจึงมีความต้องการในการดึงรัสเซียเข้ามาช่วยในการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนเพื่อลดทอนอิทธิพลของจีนที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาคที่จะมีมากยิ่งขึ้น หากได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียอย่างเต็มที่เห็นได้จากภาพรวมนโยบายของรัฐบาลอาเบะ ในรายงานนโยบายต่างประเทศของปี 2014 ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมสันติภาพเชิงรุก (Proactive Contribution to Peace) บนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นครั้งแรกซึ่งเป็นการรับเอามาจากยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Strategy; NSS) ที่ได้มีการประกาศใช้ในเดือนธันวาคม 2013 การส่งเสริมสันติภาพเชิงรุกบนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างประเทศถูกวางไว้เป็นแนวทางพื้นฐานของนโยบายต่างประเทศและนโยบายความมั่นคง โดยกระทรวงต่างประเทศได้ให้ความหมายของนโยบายส่งเสริมสันติภาพเชิงรุกว่าเป็นการส่งเสริมสันติภาพและความมีเสถียรภาพทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศในเชิงรุก โดยมีประเด็นในระดับโลกหลายประเด็นที่ญี่ปุ่นจะได้ดำเนินการทางการทูตและการส่งเสริมในเชิงรุก⁶³ สำหรับจุดร่วมของนโยบายต่างประเทศและในประเทศคือความพยายามในการเตรียมพร้อมรับมือกับอำนาจที่เพิ่มขึ้นของจีน โดยโตเกียวมองว่าจีนยังคงเป็นภัยคุกคามที่ใหญ่ที่สุดสำหรับความมั่นคงและเอกราชของตน⁶⁴

และเพื่อส่งเสริมแนวทางจากยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงดังกล่าวรัฐบาลอาเบะจึงมีกระบวนการดำเนินการเพื่อสกัดกั้นจีนทั้งจากภายในคือเพิ่มสมรรถภาพทางการทหารและภายนอกคือการส่งเสริมความสัมพันธ์ทวิภาคีและหุ้นส่วนพหุภาคี⁶⁵ กล่าวคืออาเบะได้ยกระดับนโยบาย

⁶² James D. J. Brown, "Japan's security cooperation with Russia: neutralizing the threat of a China-Russia united front," *International Affairs* 94, no. 4 (2018): 869-870.

⁶³ Daisuke Akimoto, *Abe's Doctrine* (Singapore: Palgrave Macmillan, 2018): 176-177, accessed June 7, 2020, <https://doi.org/10.1007/978-981-10-7659-6>.

⁶⁴ Gideon Rachman, "Japan's struggle with a rising China," *Financial Times*, December 3, 2018, accessed June 8, 2020, <https://www.ft.com/content/301b2188-f6de-11e8-af46-2022a0b02a6c>.

⁶⁵ Michael J Green, "Japan is Back: Unbundling Abe's Grand Strategy," *Lowy Institute*, December 17, 2013, accessed June 8, 2020, <https://www.lowyinstitute.org/publications/japan-back-unbundling-abe-s-grand-strategy>.

ด้านการป้องกันประเทศและความมั่นคงด้วยการผ่านกฎหมายด้านสันติภาพและความมั่นคง (Peace and Security Legislation 2015) ในขณะที่เดียวกันก็ได้พยายามดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9⁶⁶ เพื่อจำกัดข้อจำกัดทางการทหารและเพิ่มความสามารถในการป้องกันตนเองได้มากขึ้นอันเป็นการส่งเสริมเป้าหมายในการสกัดกั้นจีน การแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ตอบสนองต่อความต้องการของอาเบะในการกระชับความร่วมมือทางการทหารกับสหรัฐฯ ในลักษณะที่มีความเท่าเทียมกันเพื่อสกัดกั้นจีนและส่งเสริมผลประโยชน์และความมั่นคงของญี่ปุ่น รวมถึงความสามารถในการใช้สิทธิป้องกันตนเองได้อย่างปกติเพื่อส่งกองกำลังออกนอกประเทศในการมีส่วนร่วมเชิงรุกในการรักษาสันติภาพระหว่างประเทศและยังแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของญี่ปุ่นที่มีต่อโลก⁶⁷ อีกทางหนึ่งอาเบะได้ให้ความสำคัญกับพันธมิตรและการสร้างแนวร่วมภายในภูมิภาคเพื่อถ่วงดุลและสกัดกั้นจีน อาทียุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกกับพันธมิตรอย่างอินเดียและออสเตรเลีย รวมถึงอาเซียน โดยรัสเซียก็กลายเป็นประเทศที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญเช่นกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการสร้างแนวร่วมเหล่านี้เป็นการมุ่งเน้นไปยังประเด็นด้านความมั่นคงทางทะเล⁶⁸ เนื่องจากญี่ปุ่นยังคงหวาดระแวงต่อพฤติกรรมของจีนในทะเลจีนตะวันออกทั้งในเรื่องของเส้นทางการเดินเรือและประเด็นพิพาทบริเวณหมู่เกาะเซนกากุ รวมถึงการสร้างพันธมิตรเหล่านี้ที่มีจุดร่วมคือความหวาดระแวงจีนเช่นเดียวกันยังถือว่าเป็นการร่วมกันป้องปรามและตรวจสอบพฤติกรรมของจีนในอีกทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตามถึงแม้อาเบะมีความต้องการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียเพื่อตอบสนองแรงจูงใจในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนแต่การกระชับความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือที่ยังคงเป็นอุปสรรคในความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงนำมาสู่การดำเนินนโยบายที่มุ่งไปสู่การถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนไปพร้อมกับการแก้ไขปัญหาประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือของรัฐบาลอาเบะที่มีต่อรัสเซีย

3.2 การดำเนินนโยบายของรัฐบาลอาเบะต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือในช่วงปี 2012 – 2019

จากนโยบายในภาพรวมของญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการถ่วงดุลอำนาจและป้องปรามจีนที่เป็นภัยคุกคามหลักต่อญี่ปุ่นและภูมิภาคเอเชียตะวันออก รัสเซียเป็นหนึ่งในประเทศที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญในการพยายามดึงเข้ามาในวงล้อมดังกล่าว ซึ่งเห็นได้ชัดจากการที่รัสเซียได้รับการกล่าวถึงในยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติของญี่ปุ่น โดยระบุว่า

⁶⁶ Akimoto, *Abe's Doctrine*, 11.

⁶⁷ รุ่งลาพรรณ รุ่งวัฒนภัทร, “รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น มาตรา 9: ความพยายามที่จะแก้ไขของนายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ,” *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ* 17, ฉบับที่ 50 (2558): 72.

⁶⁸ Green, “Japan is Back: Unbundling Abe’s Grand Strategy,”

ภายใต้สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงที่ตึงเครียดมากขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งจำเป็นสำหรับญี่ปุ่นคือการเร่งให้เกิดความร่วมมือกับรัสเซียในทุกด้าน เช่น ความมั่นคงและพลังงาน รวมถึงส่งเสริมความสัมพันธ์ทวิภาคีโดยรวมเพื่อเป็นการประกันความมั่นคงของญี่ปุ่น อีกทั้งญี่ปุ่นจะร่วมมือกับรัสเซียในการประกันสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือซึ่งเป็นประเด็นค้ำคาคาที่สำคัญระหว่างทั้งสองประเทศ ญี่ปุ่นจะดำเนินการเจรจาด้วยความมุ่งมั่นกับรัสเซียภายใต้นโยบายที่เป็นที่ยอมรับสำหรับการแก้ไขปัญหาการกล่าวอ้างกรรมสิทธิ์เหนือเกาะทั้งสี่แห่งและการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ⁶⁹

ด้วยเหตุนี้ นโยบายที่ญี่ปุ่นมีต่อรัสเซียคือการพยายามเข้าหาเพื่อสร้างแนวร่วมในการถ่วงดุล และสกัดกั้นจีนด้วยการส่งเสริมความสัมพันธ์ทวิภาคีและสร้างความร่วมมือในทุกๆ ด้าน เพื่อป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนแน่นแฟ้นเกินไป ญี่ปุ่นยังเล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่สมมาตรระหว่างรัสเซียและจีนในทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นช่องว่างที่ญี่ปุ่นสามารถนำมาใช้ดำเนินความสัมพันธ์เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายได้⁷⁰ อย่างไรก็ตามระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียยังคงมีประเด็นเกาะพิพาทเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ยังไม่เป็นปกติเนื่องจากยังไม่สามารถตกลงเรื่องกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพิพาทและยังไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพได้ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงยังไม่สามารถละทิ้งประเด็นเกาะพิพาทออกจากรายการนโยบายแต่ได้ปรับจุดยืนในประเด็นเกาะพิพาทในรัฐบาลอาเบะรวมถึงใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจและการทูตในการเข้าหารัสเซียเพื่อตอบสนองความต้องการในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนเป็นหลัก

นับแต่อาเบะกลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่สอง สิ่งหนึ่งที่เขาต้องการดำเนินการคือการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียซึ่งถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในระดับต้นๆ ของรัฐบาล และในปี 2014 อาเบะได้เน้นย้ำว่าภารกิจในฐานะนักการเมืองและนายกรัฐมนตรีคือการแก้ไขประเด็นข้อพิพาทให้ได้⁷¹ ความตั้งใจของอาเบะในการเข้าหารัสเซียทำให้มีการเดินทางเยือนกันมากขึ้นทั้งในระดับผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับสูง ในเดือนเมษายน 2013 อาเบะได้เยือนรัสเซียพร้อมกับคณะผู้แทนทางเศรษฐกิจกว่า 120 คน เพื่อการพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างทั้งสองประเทศ และอาเบะได้เสนอให้มีการประชุม “two plus two” ระหว่างรัฐมนตรีต่างประเทศและรัฐมนตรีกลาโหมร่วมกัน โดยประเทศที่ญี่ปุ่นมีการดำเนินการในกรอบนี้มีเพียงแค่สหรัฐฯ และออสเตรเลียเท่านั้น ในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือทั้งสองฝ่ายตกลงที่จะลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพบนเงื่อนไขที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองประเทศ⁷² นอกจากนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ 2014 อาเบะยังได้เข้าร่วม

⁶⁹ “National Security Strategy,” December 17, 2013, accessed June 7, 2020, <https://www.cas.go.jp/jp/siryow/131217anzenhoshou/nss-e.pdf>.

⁷⁰ Pajon, “Japan-Russia: Toward a Strategic Partnership?,” 12.

⁷¹ Brown, “Japan’s Territorial Dispute with Russia: Prime Minister Abe’s 2016 Plan to Break the Deadlock,”

⁷² Togo, “Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan,” 37.

พิธีเปิดกีฬาโอลิมปิกฤดูหนาวที่จัดขึ้นที่เมืองโซชี ในขณะที่ผู้นำของประเทศตะวันตกหลายๆ ประเทศ ปฏิเสธการเข้าร่วมงานเนื่องจากประเด็นสิทธิมนุษยชนของรัสเซียที่ได้ผ่านกฎหมายต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อ หรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ (Anti-Gay Propaganda Law) ในปี 2013⁷³ โดยอาเบะหวังที่จะสร้างความเข้มแข็งในความสัมพันธ์กับปูตินให้มากพอที่จะนำไปสู่การแก้ไข ปัญหาประเด็นพิพาทเหนือดินแดนในช่วงเวลาที่เขาดำรงตำแหน่งอยู่⁷⁴

หากแต่ความพยายามในการกระชับความสัมพันธ์เหล่านี้ซึ่งมีท่าทีว่าจะดำเนินไปด้วยดี กลับพบกับความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ยูเครน (Ukraine Crisis) โดยในช่วงปลาย เดือนกุมภาพันธ์ 2014 รัสเซียได้เข้าไปเกี่ยวพันกับการปะทะที่จัดรัฐสภารัฐกลางกรุงเคียฟ การผนวก โครเมีย รวมทั้งการเติมเชื้อไฟในสงครามยูเครนตะวันออก ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้รัสเซียถูกระงับการเป็น สมาชิกกลุ่ม G8 และถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากกลุ่มประเทศ G7 หลายระลอก การที่ญี่ปุ่นเป็น หนึ่งในประเทศในกลุ่ม G7 จึงต้องร่วมดำเนินการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจโดยไม่มีทางเลือก⁷⁵ หากแต่ การคว่ำบาตรรัสเซียของญี่ปุ่นไม่ได้รุนแรงเท่าประเทศสมาชิกอื่นในกลุ่ม G7 แต่ก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์ แบบทวิภาคีในปี 2014 ที่ต้องเลื่อนการพบปะระหว่างผู้นำออกไป และทำให้การเจรจาเพื่อแก้ไข ปัญหาประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือยืดเยื้อไปนานถึง 2 ปี เนื่องจาก อิกอร์ มอร์กูโลฟ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศของรัสเซียได้กล่าวในการประชุมของผู้นำระดับสูงกับญี่ปุ่น ว่าการเจรจาในเรื่องสนธิสัญญาสันติภาพจะดำเนินต่อไปแต่จะไม่มีการเจรจาในประเด็นพิพาทอีก ต่อไปเนื่องจากปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขตั้งแต่ 70 ปีที่แล้ว⁷⁶ อย่างไรก็ตามถึงแม้ความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศจะอยู่ในสถานะชะงักงันแต่ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนายอาเบะและปูตินกลับ ดำเนินไปในเชิงบวก เช่น มีการติดต่อทางโทรศัพท์เพื่ออวยพรวันเกิดและได้พูดคุยประเด็น วิกฤตการณ์ยูเครน การพบปะในการประชุม Asia-Europe Meeting (ASEM) และ Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)⁷⁷ รวมถึงการประชุมพหุภาคีอื่นหลายต่อหลายครั้ง จนกระทั่ง นายอาเบะได้เยือนรัสเซียในปี 2016

เนื่องด้วยความต้องการในการฟื้นฟูความสัมพันธ์หลังจากวิกฤตการณ์ยูเครน และความกังวล จากการที่รัสเซียเข้าหาจีนมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นเนื่องจากการโดนคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากตะวันตก

⁷³ Michael Pizzi, "Sochi's opening ceremony will be a political affair," *Al Jazeera America*, February 6, 2014, accessed July 17, 2020, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/6/opening-ceremonyforsochiapoliticalaffair.html>.

⁷⁴ Yoko Hirose, "Japan-Russia Relations: Toward a Peace Treaty and Beyond," in *Japan's Global Diplomacy View from the Next generation*, ed. Yuki Tatsumi (Stimson, 2015), 58-59.

⁷⁵ Togo, "Japan's Relations with Russia and China and the Implications for the U.S.-Japan Alliance."

⁷⁶ Togo, "Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan," 38-40.

⁷⁷ Hirose, "Japan-Russia Relations," 59-60.

ทำให้รัสเซียมองหาคำตอบในการส่งออกพลังงานใหม่ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายมุ่งสู่ตะวันออก (Turn to East) ของปูติน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนเป็นไปอย่างเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร⁷⁸ อย่างไรก็ตามการที่รัสเซียหันไปพึ่งพาจีนมากขึ้นกลับทำให้เกิดความไม่สมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีน ทำให้รัสเซียมองหาหุ้นส่วนอื่นเพื่อจะประกันความเสี่ยงในการต่อรองกับจีนเนื่องจากการพึ่งพาอย่างไม่สมดุล ในสถานการณ์เช่นนี้ญี่ปุ่นจึงสามารถเป็นทางเลือกให้แก่รัสเซียได้⁷⁹ อาเบะจึงได้ประกาศใช้ *แนวทางใหม่ (New Approach)* ในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซีย ในการประชุมระหว่างผู้นำญี่ปุ่นและรัสเซีย ณ เมืองโซชิ ประเทศรัสเซีย ในเดือนพฤษภาคม 2016

3.2.1 แนวทางใหม่ (New Approach)

แนวทางใหม่เป็นแนวทางในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียที่ไม่ใช้วิธีคิดแบบดั้งเดิม โดยใช้จุดยืนที่มองไปยังอนาคตเพื่อก้าวผ่านการเจรจาที่อยู่บนทางตันและสร้างการพัฒนาไปข้างหน้าเพื่อลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ กล่าวคือในอดีตรัฐบาลญี่ปุ่นมุ่งมั่นที่จะได้คืนสี่เกาะในครั้งเดียวซึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ทั้งสองประเทศยังไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพได้ ดังนั้นอาเบะจึงได้ลดความต้องการในการได้คืนเกาะเป็นการชั่วคราวและไปมุ่งเน้นในการบรรลุข้อตกลงที่ทำได้จริงมากกว่า ด้วยการใช้แนวทางที่มีความประนีประนอมที่เรียกว่า “two plus alpha” คำว่า two มาจากการที่ญี่ปุ่นจะได้เกาะ Shikotan และ Habomai คืนภายหลังจากลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพตามเงื่อนไขของปฏิญญาร่วมระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซีย ปี 1956 ส่วนคำว่า alpha ถูกนำมาใช้อธิบายแก่ประชาชนญี่ปุ่นถึงสิ่งตอบแทนที่ญี่ปุ่นจะได้รับจากการประนีประนอมกับรัสเซีย โดยผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นได้รับจากคำว่า alpha ไม่ว่าจะเป็น เขตเศรษฐกิจพิเศษบนสองเกาะที่เหลือคือ Kunashiri และ Etorofu สิทธิในการทำประมง ข้อตกลงทางเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น⁸⁰ แนวทางเช่นนี้ของอาเบะสอดคล้องกับแนวทางของปูตินที่ได้กล่าวไว้ในปี 2012 ปูตินมีแนวคิดในการแก้ไขประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือในแบบ “การเสมอกัน” (hikiwake ภาษาที่ใช้ในการแข่งขันยูโด) บนเงื่อนไขของปฏิญญาร่วมปี 1956 (Joint Declaration 1956) ซึ่งหมายถึงว่าไม่มีผู้ใดเป็นผู้แพ้⁸¹ แสดงให้เห็นถึงท่าทีประนีประนอมของรัสเซียในประเด็นเกาะพิพาทนั้นคือมองว่า

⁷⁸ Celine Pajon, “Japan-Russia: The Limits of a Strategic Rapprochement,” *Russie.Nei.Visions*, no.104 (2017), 7.

⁷⁹ Maria Shagina, “Japan’s Dilemma with Sanctions Policy Towards Russia: A Delicate Balancing Act,” *Institute for Security & Development Policy*, (2018): 7, accessed June 8, 2020, <https://isdpeu/publication/japan-dilemma-sanctions-policy-towards-russia/>.

⁸⁰ Anna Kireeva, “A New Stage in Russia-Japan Relations: Rapprochement and its Limitations,” *Asia-Pacific Review* 26, no.2 (2019): 80, doi: 10.1080/13439006.2019.1692526.

⁸¹ Togo, “Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan,” 38.

การแก้ไขปัญหาคือการคืนเกาะพิพาทสองเกาะ (Shikotan และ Habomai) ให้แก่ญี่ปุ่นตามแนวทางของปฏิญญาร่วม 1956

อีกประการหนึ่ง *แนวทางใหม่* เป็นแนวทางที่ญี่ปุ่นต้องการใช้จูงใจรัสเซียด้วยการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ การทูต และการเมืองเพื่อกระชับความสัมพันธ์และสามารถก้าวข้ามอุปสรรคที่มีมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการที่รัฐบาลอาเบะได้ให้ความสำคัญกับการเป็นคู่เจรจาด้านความมั่นคงและการเมืองระดับสูงกับผู้นำรัสเซียเพื่อส่งเสริมความไว้วางใจ ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่ได้ให้ความสำคัญมากที่สุดคือการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจด้วยแผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจแปดประการ (eight-point economic cooperation) ซึ่งญี่ปุ่นเองก็เห็นด้วยและสนับสนุนแผนความร่วมมือนี้ แผนความร่วมมือประกอบไปด้วย (1) ด้านสุขภาพ (2) การพัฒนาเมืองที่น่าอยู่และสะอาดที่อำนวยความสะดวกอยู่อาศัย (3) ขยายการแลกเปลี่ยนและร่วมมือระหว่างบริษัทขนาดเล็กและกลาง (4) ด้านพลังงาน (5) ส่งเสริมการกระจายการลงทุนทางอุตสาหกรรมและยกระดับการผลิตในรัสเซีย (6) การพัฒนาทางอุตสาหกรรมและการส่งออกในตะวันออกไกล (7) ความร่วมมือในเทคโนโลยีที่ทันสมัย และ (8) การขยายการแลกเปลี่ยนระดับประชาชนเพื่อพัฒนาตะวันออกไกลและบริเวณเกาะทางตอนเหนือ⁸² โดยมีเป้าหมายเพื่อขยายขอบเขตของความร่วมมือผ่านการเกี่ยวพันทางเศรษฐกิจ การปรับความสัมพันธ์ให้เป็นปกติยังคงเป็นไปได้ยากเนื่องจากข้อพิพาทเหนือเกาะที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน แนวทางใหม่นี้จึงมุ่งที่จะสร้างการพูดคุยทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยการแยกจากเรื่องของประเด็นพิพาท⁸³ ในปลายปี 2016 ทั้งสองประเทศได้ลงนามในเอกสารกว่า 80 ฉบับ ทั้งของส่วนราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือแปดประการ รวมมูลค่าการลงทุน ให้กู้ยืม และสินเชื่อที่ญี่ปุ่นให้แก่รัสเซียแล้วทั้งสิ้นประมาณ 3 แสนล้านเยน ภายใต้แผนความร่วมมือนี้⁸⁴

นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังได้ตกลงที่จะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน (joint economic activity) บนเกาะพิพาททั้งสี่เกาะภายใต้การจัดการพิเศษระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียและภายใต้กรอบของการเจรจาเพื่อลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพบนหลักการของแนวทางใหม่ โดยอาเบะได้เสนอว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมควรดำเนินการภายใต้ระบบกฎหมายพิเศษ แต่รัสเซียยืนยันว่าจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัสเซียเนื่องจากเกาะพิพาทอยู่ในเขตอำนาจของรัสเซีย การเจรจาดำเนินมาจนถึงปี 2017 ในการประชุม “two-plus-two” ที่ได้กลับมาดำเนินการอีกครั้ง ฝ่ายญี่ปุ่นพยายามเร่งให้เกิดการเริ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมให้ได้เร็วที่สุด แต่ประเด็นกฎหมายก็ยังคง

⁸² “Diplomatic Bluebook 2017,” *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, accessed May 4, 2020, <https://www.mofa.go.jp/files/000287682.pdf>.

⁸³ Hirose, “Japan-Russia Relations,” 6.

⁸⁴ “President of Russia Visits Japan,” *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified December 16, 2016, accessed May 10, 2020, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page1e_000130.html.

ไม่ได้แก้ไข ฝ่ายรัสเซียได้ยื่นแผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจมากมาย⁸⁵ โดยในที่สุดกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันก็มีการตกลงดำเนินโครงการทั้งสิ้น 5 โครงการ คือ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การปลูกผักเรือนกระจก การท่องเที่ยวภายใต้จุดเด่นของเกาะ การผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานลม และ กระบวนการลดขยะ⁸⁶

ปี 2018 ในการประชุมสุดยอดของผู้นำญี่ปุ่นและรัสเซีย ได้พูดคุยถึงกระบวนการทางการเงินสำหรับการสนับสนุนแผนความร่วมมือแปดประการ เช่น กรอบความร่วมมือการลงทุนร่วมโดยการก่อตั้งของธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (Japan Bank for International Cooperation: JBIC) และกองทุนการลงทุนโดยตรงของรัสเซีย (Russian Direct Investment Fund: RDIF)⁸⁷ การบรรยายในการประชุม Eastern Economic Forum ในเดือนกันยายน 2018 อาเบะได้เน้นย้ำถึงความร่วมมือในรูปแบบทวิภาคีระหว่างทั้งสองประเทศภายใต้แนวทางใหม่ซึ่งโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในช่วงเวลา 2 ปีที่ผ่านมากว่า 150 โครงการนั้นกว่าครึ่งหนึ่งได้เริ่มดำเนินการไปแล้ว อีกทั้งโครงการภายใต้แผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อรัสเซียในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวรัสเซียได้เป็นอย่างดี⁸⁸ และในการประชุมผู้นำระหว่างอาเบะและรัสเซีย ครั้งที่ 23 ซึ่งเป็นการประชุมย่อยในการประชุมอาเซียนในเดือนพฤศจิกายน 2018 ผู้นำทั้งสองประเทศได้พูดคุยในประเด็นเกาะพิพาท ซึ่งผลจากการพูดคุยคือนายอาเบะเห็นด้วยกับปฏิตินในการเร่งให้เกิดการลงทุนในสนธิสัญญาสันติภาพบนหลักการของ Japan-Soviet Joint Declaration of 1956⁸⁹

ในปี 2019 ความร่วมมือทางเศรษฐกิจตามแผนความร่วมมือแปดประการยังคงดำเนินต่อไป รวมถึงการที่บริษัทญี่ปุ่นเข้าร่วมโครงการก๊าซธรรมชาติ LNG-2 ในเขตอาร์กติก (Arctic LNG 2 project) และลงทุนในการสร้างศูนย์เวชศาสตร์ป้องกันและการวินิจฉัย (Center of Preventive Medicine and Diagnostics) ที่เมือง Khabarovsk⁹⁰ ในส่วนของการแก้ไขปัญหาประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือถึงแม้จะยังไม่ได้ช้อยุติ แต่ทั้งสองประเทศก็ได้พบปะทั้งในระดับผู้นำและ

⁸⁵ Hirose, "Japan-Russia Relations," 7.

⁸⁶ "Japan-Russia Summit Meeting," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified May 26, 2018, accessed May 10, 2020, https://www.mofa.go.jp/page6e_000125.html.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ "Address by Prime Minister Shinzo Abe at the 4th Eastern Economic Forum Plenary Session," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, last modified September 12, 2018, accessed May 14, 2020, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000898.html.

⁸⁹ "Japan-Russia Summit Meeting," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, November 14, 2018, accessed May 11, 2020, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000160.html.

⁹⁰ "Japan-Russia Summit Meeting," *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, June 29, 2019, accessed May 14, 2020, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000199.html.

รัฐมนตรีต่างประเทศเพื่อพูดคุยในประเด็นนี้และยึดตามแถลงการณ์จากการประชุมในเดือนพฤศจิกายน 2018 ที่จะใช้หลักการตามปฏิญญาร่วมปี 1956 เป็นแนวทางในการหาข้อยุติต่อไป

จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นได้ใช้นโยบายแนวทางใหม่ (New Approach) เพื่อดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียด้วยการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียผ่านการสร้างความร่วมมือโดยการใช้เศรษฐกิจและการทูตซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินการกระชับความสัมพันธ์ในยุคอาเบะ ด้วยแผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจแปดประการ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน (joint economic activity) และได้ดำเนินการปรับจุดยืนในเรื่องเกาะพิพาทด้วยหลักการ two plus alpha เพื่อที่จะสามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพได้ อาจกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลอาเบะที่มีต่อรัสเซียแตกต่างจากนโยบายของอดีตผู้นำญี่ปุ่นในเรื่องของการจัดลำดับความสำคัญ กล่าวคือในอดีตญี่ปุ่นอาจมีการสร้างความสัมพันธ์ในทางการทูตและเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน เช่น ในยุคของนายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะ หรือนายกรัฐมนตรีโมริ เป็นต้น แต่ความสัมพันธ์ในด้านเหล่านี้มักสะดุดลงหากการเจรจาในประเด็นเกาะพิพาทไม่สามารถสร้างความพึงพอใจต่อทั้งสองฝ่ายได้ หมายความว่าในอดีตญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับประเด็นเกาะพิพาทมากที่สุด เมื่อไม่สามารถหาทางออกได้ความสัมพันธ์ในด้านอื่นก็ต้องหยุดลงเช่นกัน ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการกระชับความสัมพันธ์ที่ดำเนินเรื่อยมา แต่นโยบายของอาเบะแตกต่างจากในอดีตในประเด็นที่อาเบะได้ลำดับความสำคัญใหม่ คือให้ความสำคัญกับการกระชับความสัมพันธ์ผ่านการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการทูต โดยมีประเด็นเกาะพิพาทสำคัญรองลงมา เห็นได้จากการที่อาเบะได้ปรับจุดยืนเรื่องเกาะเพื่อไม่ให้เกิดการเจรจาเพื่อแก้ไขประเด็นพิพาทเป็นอุปสรรคในการกระชับความสัมพันธ์ดังเช่นในอดีต

นอกจากนี้การใช้แนวทางใหม่ของญี่ปุ่นยังสะท้อนให้เห็นถึงการตอบสนองต่อกรอบนโยบายหลักนั้นคือการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนเพื่อความมั่นคงของญี่ปุ่น จากการปรับท่าทีแข็งกร้าวที่ดำเนินเรื่อยมาในอดีตเป็นท่าทีที่มีความประนีประนอมของรัฐบาลอาเบะย่อมแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นต้องการสร้างความสัมพันธ์กับรัสเซียโดยไม่ต้องการให้ประเด็นเกาะพิพาทกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้การสร้างแนวร่วมในการสกัดกั้นจีนสะดุดลง อีกทั้งการที่ญี่ปุ่นใช้เครื่องมือในทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือหลักรวมถึงเครื่องมือทางการทูตและการเมืองในการเข้าหารัสเซียนั้นย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการถ่วงดุลในทางอ้อม กล่าวคือญี่ปุ่นเน้นการใช้เครื่องมือทางการทูตระหว่างผู้นำและการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียเนื่องจากจีนมีศักยภาพทางการทหารที่มากกว่าและทั้งญี่ปุ่นและจีนต่างมีความสัมพันธ์ด้านอื่นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่ทั้งสองประเทศเป็นหนึ่งในคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของโลก รวมถึงผลประโยชน์ในเรื่องจำนวน

ผู้บริโภครวมและต้นทุนการผลิตในจีน⁹¹ และการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของญี่ปุ่นในการเป็นทางเลือกให้รัสเซียหันมาพึ่งพามากขึ้นแทนที่จะดำเนินความสัมพันธ์แบบสมมาตรกับจีนเพียงอย่างเดียว

3.2.2 ผลลัพธ์จากการใช้แนวทางใหม่ (New Approach) ในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซียของรัฐบาลอาเบะ

หลังจากอาเบะได้ใช้แนวทางใหม่เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียในปี 2016 แต่ความพยายามในการดึงรัสเซียเข้ามาเป็นแนวร่วมในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนเพื่อป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนแน่นแฟ้นจนเกินไปด้วยการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจและการทูตเป็นหลักโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นได้พยายามเข้าไปเกี่ยวพันในหลายๆ ด้านเพื่อหวังว่าจะสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งให้รัสเซียถอยห่างจากความสัมพันธ์กับจีนนั้น เมื่อพิจารณาถึงผลลัพธ์ของความร่วมมือในด้านเศรษฐกิจแล้วพบว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียกลับไม่เป็นที่คาดหวังเนื่องจากผลของการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องในวิกฤตการณ์ยูเครน โดยในปี 2018 การค้าระหว่างทั้งสองประเทศมีมูลค่าเพียง 21,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ⁹² เมื่อเปรียบเทียบกับการค้าระหว่างรัสเซียและจีนที่มีมูลค่ากว่า 108,200 ล้านดอลลาร์⁹³ จะเห็นได้ว่าด้วยมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาลที่รัสเซียได้รับจากจีนเมื่อเทียบกับญี่ปุ่นย่อมไม่สามารถดึงดูดให้รัสเซียยอมสูญเสียผลประโยชน์ที่ได้รับจากจีนเพื่อไปร่วมเป็นเครือข่ายในการสกัดกั้นจีนร่วมกับญี่ปุ่นพันธมิตรของสหรัฐฯ ได้ และในอีกทางหนึ่งรัสเซียก็ได้พยายามสร้างแนวร่วมในการถ่วงดุลจีนร่วมกับประเทศอื่นทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาค อาทิ ในเอเชียกลางที่เป็นสนามในการแข่งขันระหว่างรัสเซียที่มีอิทธิพลเหนือภูมิภาคนี้มาอย่างยาวนานและจีนที่ได้พยายามขยายอิทธิพลผ่านโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt Road Initiative: BRI) โดยรัสเซียได้ถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนผ่านองค์การสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union: EAEU) ด้วยการให้ผลประโยชน์

⁹¹ Ryan Fuhrmann, "The Relationship Between Japanese and Chinese Economies," *Investopedia*, November 9, 2012, accessed June 8, 2020, <https://www.investopedia.com/financial-edge/1112/the-relationship-between-japanese-and-chinese-economies.aspx>.

⁹² Alexander Panov et al., "Russia–Japan Relations: New Stage of Development," *Russian International Affairs Council*, no.50 (2019): 35, accessed June 19, 2020, <https://russiancouncil.ru/en/activity/workingpapers/russia-japan-relations-new-stage-of-development/>.

⁹³ "Russian Federation Product exports and imports from China 2018," WITS, accessed June 20, 2020, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/CHN/Product/all-groups>.

ทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาอิทธิพลของตนเองเหนือรัฐที่แยกออกจากสหภาพโซเวียต⁹⁴ รวมถึงความพยายามในการดึงเกาหลีใต้ อินเดีย รวมถึงญี่ปุ่น เพื่อให้เข้ามาลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานในตะวันออกไกลและอาร์กติกของรัสเซียที่จีนยังคงเป็นผู้ลงทุนที่มากที่สุดซึ่งสร้างความกังวลแก่รัสเซีย⁹⁵ รัสเซียจึงต้องการดึงประเทศต่างๆ เข้ามาถ่วงดุลกับจีนที่มีอิทธิพลเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่า รัสเซียต้องการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนในพื้นที่อิทธิพลของตนเองโดยมีรัสเซียเป็นศูนย์กลางของแนวร่วมในการถ่วงดุลและสกัดกั้นในพื้นที่ดังกล่าว

สำหรับประเด็นข้อพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือ ถึงแม้ญี่ปุ่นจะปรับจุดยืนในการได้เกาะพิพาทคืนแต่กลับยังไม่สามารถที่จะดำเนินการเจรจาเพื่อบรรลุผลในการยุติข้อพิพาทได้ โดยมีสาเหตุมาจากการที่ทั้งสองประเทศยังไม่สามารถกระชับความสัมพันธ์จนสร้างความไว้วางใจระหว่างกันได้ ปูตินได้กล่าวในเดือนมิถุนายน 2017 เกี่ยวกับการที่รัสเซียยังคงกังวลเกี่ยวกับความเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ⁹⁶ ที่ได้ร่วมกันคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจรัสเซียในวิกฤตการณ์ยูเครนและญี่ปุ่นยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ รัสเซียมีความกังวลว่าหากคืนทั้งสองเกาะให้แก่ญี่ปุ่น สหรัฐฯ จะส่งกองกำลังเข้ามายังเกาะที่ส่งคืน นอกจากนี้เงื่อนไขในการคืนเกาะบนแนวทาง two plus alpha ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นเนื่องจากต้องการได้สองเกาะแรกคืนมาก่อนแล้ว จึงดำเนินการเจรจาสองเกาะที่เหลือหรือก็คือความต้องการได้คืนทั้งสี่เกาะ ส่วนชาวรัสเซียไม่ต้องการคืนแม้แต่เกาะเดียวให้แก่ญี่ปุ่นเนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง⁹⁷

สรุป

ภายใต้บริบทที่จีนกลายเป็นภัยคุกคามหลักต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาคเอเชียตะวันออก ทำให้รัฐบาลอาเบะตอบสนองต่อสถานการณ์ข้างต้นด้วยการดำเนินนโยบายเพื่อถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนภายใต้ยุทธศาสตร์การสนับสนุนสันติภาพเชิงรุก (Proactive Contribution to Peace) รัสเซียเป็นหนึ่งในประเทศที่ญี่ปุ่นมองว่าสามารถช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากรัสเซียเป็นประเทศที่มีความใกล้ชิดกับจีนดังนั้นญี่ปุ่นจึงต้องการลดทอนอิทธิพลของจีนที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาคที่จะมีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียอย่างเต็มที่ ดังนั้นรัฐบาลอาเบะได้พยายามกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียผ่านเครื่องมือเศรษฐกิจและการทูตเป็นหลัก โดยในช่วงแรก

⁹⁴ Sebastian Krapohl and Alexandra Vasileva-Dienes, "The region that isn't: China, Russia and the failure of regional integration in Central Asia," *Asia Europe Journal*, (2019): 1, accessed June 19, 2020, <https://doi.org/10.1007/s10308-019-00548-0>.

⁹⁵ Paul Stronski and Nicole Ng, "Cooperation and Competition: Russia and China in Central Asia," *Carnegie*, February 28, 2018, accessed June 20, 2020, <https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673>.

⁹⁶ Pajon, "Japan-Russia: The Limits of a Strategic Rapprochement," 20.

⁹⁷ Kireeva, "A New Stage in Russia-Japan Relations: Rapprochement and its Limitations," 93.

ของรัฐบาลอาเบะความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศมีที่ท่าว่าจะดำเนินไปได้ด้วยดีถึงแม้จะยังไม่สามารถหาจุดลงตัวของการแก้ไขปัญหาประเด็นพิพาทบริเวณเกาะทางตอนเหนือได้เนื่องจากกระบวนการแก้ไขที่ยังไม่มีความชัดเจน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับหยุดชะงักและถดถอยลงเนื่องจากประเด็นวิกฤตการณ์ยูเครนที่รัสเซียเข้าไปมีส่วนร่วมซึ่งส่งผลให้รัสเซียถูกญี่ปุ่นและประเทศสมาชิกในกลุ่ม G7 คว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจครั้งนี้เปรียบเสมือนแรงผลักดันให้รัสเซียขยับเข้าหาจีนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลอาเบะจึงได้ดำเนินการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับรัสเซียในปี 2016 ด้วยแนวทางใหม่ (New Approach) ผ่านความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการทูตเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียด้วยการเปลี่ยนจุดยืนประเด็นเกาะพิพาท โดยการใช้เศรษฐกิจและการทูตเป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์ ซึ่งนัยของการใช้แนวทางใหม่นี้นอกจากเป้าหมายในการสร้างความไว้วางใจแก่รัสเซียเพื่อการเจรจาต่อรองในประเด็นเกาะพิพาทที่ถ่างขึ้นในอนาคตแล้ว ในอีกทางหนึ่งคือเป็นการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนด้วยการสร้างเครือข่ายพันธมิตรจากประเทศที่มีจุดร่วมเดียวกันนั่นคือความหวาดระแวงจีน และเป็นการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจในการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนแนบแน่นจนก่อให้เกิดผลร้ายต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาค อย่างไรก็ตามแนวทางใหม่นี้กลับไม่สามารถตอบสนองความต้องการของญี่ปุ่นในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนได้

บทที่ 4

บทสรุป

สารนิพนธ์ฉบับนี้ได้นำกรอบแนวคิดการถ่วงดุลโดยใช้ไม้อ่อน (soft balancing) เป็นกรอบในการศึกษาเพื่ออธิบายถึงวิธีการที่มหาอำนาจระดับรองใช้เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการขยายอำนาจของมหาอำนาจโดยไม่ต้องการใช้การถ่วงดุลโดยใช้กำลังทหาร (hard balancing) ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิม เนื่องจากการเผชิญหน้ากับมหาอำนาจโดยตรงมีผลเสียมากกว่า ด้วยเหตุนี้รัฐระดับรองจึงได้หันมาใช้ soft balancing แทน ซึ่งไม่ได้ท้าทายอำนาจทางการทหารที่เหนือกว่าของรัฐมหาอำนาจโดยตรงแต่ใช้เครื่องมืออื่นที่ไม่ใช่การทหารมาถ่วงดุล เช่น สถาบันระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ และการทูต เพื่อลดความก้าวร้าวหรือความเป็นภัยคุกคามต่อประเทศตน และการใช้วิธีการที่ละมุนละม่อมยังทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจและมหาอำนาจระดับรองโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการใช้ soft balancing ผ่านนโยบายของรัฐบาลอาเบะที่มีต่อรัสเซียในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่น เพื่อตอบคำถามว่า รัฐบาลชินโซ อาเบะมีการดำเนินนโยบายต่อรัสเซียอย่างไร และด้วยแรงจูงใจใดในประเด็นข้อพิพาทเกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นในช่วงปี 2012-2019

จากการศึกษาพบว่า บริบทภายในภูมิภาคที่จีนได้ผงาดขึ้นมาทั้งในทางเศรษฐกิจและทางการเมืองส่งผลให้ความหวาดระแวงที่ญี่ปุ่นมีต่อจีนจากการขยายอำนาจในทะเลจีนตะวันออกและทะเลจีนใต้ และประเด็นพิพาทบริเวณหมู่เกาะเซนกากูเพิ่มมากขึ้น เมื่อนายชินโซ อาเบะ ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่สอง ในปี 2012 จึงได้ตอบสนองต่อสภาวะการณ์ข้างต้นด้วยการดำเนินนโยบายเพื่อถ่วงดุลและสกัดกั้นเงินภายใต้ยุทธศาสตร์การสนับสนุนสันติภาพเชิงรุก (Proactive Contribution to Peace) ด้วยการพยายามสร้างแนวร่วมในการยับยั้งท่าทีและดูแลตรวจสอบพฤติกรรมของจีนร่วมกับหลายๆ ประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศเล็กๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่มีความหวาดระแวงต่อพฤติกรรมของจีน รัสเซียเป็นอีกชาติหนึ่งที่ญี่ปุ่นมองว่าสามารถดึงเข้ามาเป็นแนวร่วมได้เพราะถึงแม้รัสเซียจะเป็นพันธมิตรกับจีนแต่ก็มีความกังวลกับความสัมพันธ์ที่พึ่งพาเงินมากเกินไป รัฐบาลอาเบะจึงมีนโยบายเข้าหารัสเซียซึ่งเป็นมหาอำนาจระดับรองอีกชาติหนึ่ง

อย่างไรก็ตามถึงแม้รัสเซียจะเป็นหนึ่งในประเทศที่ญี่ปุ่นมองว่าสามารถช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้เนื่องจากรัสเซียเป็นประเทศที่มีความใกล้ชิดกับจีน ญี่ปุ่นจึงต้องการลดทอนอิทธิพลของจีนที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาคที่จะมีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียอย่างเต็มที่ แต่ญี่ปุ่นและรัสเซียยังมีประเด็นพิพาทเกาะทางตอนเหนือที่ยังไม่สามารถหาข้อยุติและยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ

ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน อาจกล่าวได้ว่านับแต่ช่วงสงครามเย็นเป็นต้นมาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซียมีประเด็นเกาะพิพาทเป็นประเด็นในการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ ผู้นำของญี่ปุ่นต่างพยายามที่จะแก้ไขประเด็นปัญหานี้ทั้งด้วยจุดยืนที่แข็งกร้าวคือการได้เกาะทั้งสี่คืนมาทั้งหมด หรือจุดยืนที่โอนอ่อนประนีประนอมอย่างการได้คืนสองเกาะตามปฏิญญาร่วมค.ศ. 1956 แล้วจึงเจรจาสองเกาะที่เหลือในภายหลังเพื่อให้สามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเพื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างกัน อย่างไรก็ตามถึงแม้จะใช้จุดยืนที่แข็งกร้าวหรือโอนอ่อนแต่ก็ไม่สามารถหาข้อยุติที่สร้างความพอใจระหว่างทั้งสองฝ่ายได้ โดยเป็นผลอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในประเทศและระเบียบระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในขณะนั้น

เนื่องด้วยความล้มเหลวในการเจรจาซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างความสัมพันธ์ในอดีตส่งผลให้รัฐบาลอาเบะได้ปรับแนวทางการเข้าหารัสเซีย โดยเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียผ่านเครื่องมือเศรษฐกิจและการทูตเป็นหลักด้วยแนวทางใหม่ (New Approach) ที่อาเบะประกาศใช้ในปี 2016 ด้วยการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการทูตผ่านโครงการทางเศรษฐกิจและปรับจุดยืนในประเด็นเกาะพิพาทด้วยแนวทาง two plus alpha การใช้เศรษฐกิจและการทูตเป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์สะท้อนนัยของการใช้แนวทางใหม่นี้นอกจากเป้าหมายในการสร้างความไว้วางใจแก่รัสเซียเพื่อการเจรจาต่อรองในประเด็นเกาะพิพาทที่ถ่างขึ้นในอนาคตแล้ว ในอีกทางหนึ่งคือเป็นการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีนด้วยการสร้างแนวร่วมจากประเทศที่มีจุดร่วมเดียวกันนั่นคือความหวาดระแวงจีน และเป็นการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจในการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและจีนแนบแน่นจนก่อให้เกิดผลร้ายต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาค

อย่างไรก็ตามการใช้แนวทางใหม่เพื่อหวังจะดึงรัสเซียเข้ามาเป็นแนวร่วมในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนของญี่ปุ่นที่ได้ประกาศใช้ตั้งแต่ปี 2016 กลับไม่มีทีท่าว่าจะประสบความสำเร็จ เนื่องจากรัสเซียก็ยังคงมีท่าทีสนิทสนมกับจีนเนื่องจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่รัสเซียได้รับจากจีนมีมูลค่ามากกว่าญี่ปุ่นหลายเท่า รวมถึงรัสเซียเองก็มีความพยายามในการสร้างเครือข่ายของตนเองในการถ่วงดุลกับจีน และในอีกทางหนึ่งแนวทางใหม่ของอาเบะไม่ได้ใช้ประเด็นเกาะพิพาทเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ดังเช่นในอดีตแต่การที่ญี่ปุ่นไม่สามารถสร้างความไว้วางใจจากการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจและการทูตต่อรัสเซียได้นั้นย่อมทำให้การเจรจาในประเด็นเกาะพิพาทเป็นไปได้ยากเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปคือ รัฐบาลอาเบะดำเนินนโยบายเข้าหารัสเซียเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซียให้มากขึ้นกว่าในอดีตด้วยการใช้แนวทางใหม่ที่เน้นการใช้เครื่องมือทางการทูตระหว่างผู้นำและการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในการเข้าหารัสเซียเพื่อช่วยในการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นจีน

ทางอ้อมแต่ก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการแก้ปัญหาข้อพิพาทเหนือดินแดนที่ได้มีการปรับจุดยืนให้มีความ
ประนีประนอมมากขึ้นเพื่อลดทอนอิทธิพลของจีนที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาคที่จะมีมากยิ่งขึ้น
หากได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียอย่างเต็มที่ แต่แนวทางใหม่นี้กลับยังไม่สามารถตอบสนองความ
ต้องการในการถ่วงดุลและสกัดกั้นจีนของญี่ปุ่นที่ต้องการดึงรัสเซียเข้ามาเป็นแนวร่วมได้ตามที่ญี่ปุ่น
หวังไว้ รวมถึงยังไม่สามารถแก้ไขประเด็นเกาะพิพาทได้ถึงแม้ญี่ปุ่นจะมีการใช้แนวทางที่มีความ
ประนีประนอมแล้วก็ตาม จะเห็นได้ว่าถึงแม้แรงจูงใจในการเข้าหารัสเซียของรัฐบาลอาเบะจะมี
ประเด็นจีนเป็นแรงจูงใจหลักแต่ก็ไม่สามารถละทิ้งประเด็นเกาะพิพาทออกจากนโยบายได้เช่นกัน
เนื่องจากการแก้ไขปัญหาเกาะพิพาทได้ย่อมสามารถทำให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและ
รัสเซียขยายขอบเขตได้มากขึ้นและอาจทำให้การดำเนินการถ่วงดุลจีนโดยใช้ไม้อ่อนเกิดขึ้นอย่างมี
ประสิทธิภาพเนื่องจากไม่ต้องพบกับข้อจำกัดของความสัมพันธ์

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- "Address by Prime Minister Shinzo Abe at the 4th Eastern Economic Forum Plenary Session." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, September 12, 2018. Accessed May 14, 2020. https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000898.html.
- Akimoto, Daisuke. *Abe's Doctrine*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2018. Accessed June 7, 2020. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/978-981-10-7659-6>.
- Berton, Peter. "Soviet-Japanese Relations: Perceptions, Goals, Interactions." *Asian Survey* 26, no. 12 (1986): 1259-83. Accessed April 19, 2020. <https://www.jstor.org/stable/2644547>.
- Brown, James. "Japan's Territorial Dispute with Russia: Prime Minister Abe's 2016 Plan to Break the Deadlock." *The Asia-Pacific Journal* 14, no. 1 (2016): 1-26. Accessed March 1, 2020. <https://apjif.org/2016/04/Brown.html>.
- Brown, James D. J. "Japan's Security Cooperation with Russia: Neutralizing the Threat of a China-Russia United Front." *International Affairs* 94, no. 4 (2018): 861-82.
- . "Time for Japan to Reassess Its Russia Policy." *the japan times*, July 26, 2019. Accessed March 17, 2020. <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/07/26/commentary/japan-commentary/time-japan-reassess-russia-policy/#.XnXn9lgzblU>.
- Bukh, Alexander. "Japan's Territorial-Disputes Policy: Success or Failure." In *Routledge Handbook of Japanese Foreign Policy*, edited by Mary M. McCarthy, 188-201. London: Routledge London, 2018.
- . "The "Northern Territories" Dispute and the Future of Japan-Russia Relations." *E-International Relations*, November 4, 2016. Accessed March 1, 2020. <https://www.e-ir.info/2016/11/04/the-northern-territories-dispute-and-the-future-of-japan-russia-relations>.
- "Diplomatic Bluebook 2013." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, Accessed June 6, 2020. <https://www.mofa.go.jp/files/000177717.pdf>.
- "Diplomatic Bluebook 2017." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, Accessed May 4, 2020.

<https://www.mofa.go.jp/files/000287682.pdf>.

"Diplomatic Bluebook for 1973." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, December 1974.
Accessed April 21, 2020.

<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1973/1973-contents.htm>.

"Diplomatic Bluebook for 1991." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, December 1991.
Accessed April 23, 2020.

<https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1991/1991-contents.htm>.

"Diplomatic Bluebook for 1998." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, Accessed April 23,
2020. <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1998/l-b.html#3>.

Fuhrmann, Ryan. "The Relationship between Japanese and Chinese Economies."
Investopedia, November 9, 2012. Accessed June 8, 2020.

<https://www.investopedia.com/financial-edge/1112/the-relationship-between-japanese-and-chinese-economies.aspx>.

Fushita, Hironori. "Jiia Strategic Comments(No.7): Japan-Russia Peace Treaty Negotiations
– Past Developments and Future Points." *JIIA*, January 23, 2019. Accessed April
19, 2020. https://www2.jiia.or.jp/en/article_page.php?id=16.

Green, Michael J. "Japan Is Back: Unbundling Abe's Grand Strategy." *Lowy Institute*,
December 17, 2013. Accessed June 8, 2020.

<https://www.lowyinstitute.org/publications/japan-back-unbundling-abe-s-grand-strategy>.

Grønning, Bjørn Elias Mikalsen. "The Japan–China–Russia Triangle and Security in North
East Asia." In *Sino-Russian Relations in the 21st Century*, edited by Jo Inge
Bekkevold and Bobo Lo, 246-65. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019.

Hara, Kimie. "Norms, Structures, and Japan's "Northern Territories" Policy." *East-West
Center*, no. 13 (2005): 1-19.

Hirose, Yoko. "Japan-Russia Relations: Can the Northern Territories Issue Be Overcome?"
CSIS, April 3, 2018. Accessed March 4, 2020.

<https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/japan-russia-relations-can-the-northern-territories-issue-be-over>.

———. "Japan-Russia Relations: Toward a Peace Treaty and Beyond." In *Japan's Global
Diplomacy View from the Next Generation*, edited by Yuki Tatsumi, 55-63:

Stimson, 2015.

Hughes, Christopher W. "Japan's Response to China's Rise: Regional Engagement, Global Containment, Dangers of Collision." *International Affairs* 85, no. 4 (2009): 837-56.

"Japan's History of Waffling over Northern Territories Fueled Russian Distrust." *Mainichi*, November 24, 2018. Accessed March 1, 2020.

<https://mainichi.jp/english/articles/20181124/p2a/00m/0na/014000c>.

"Japan-Russia Summit Meeting." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, June 29, 2019. Accessed May 14, 2020.

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000199.html.

"Japan-Russia Summit Meeting." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, November 14, 2018. Accessed May 11, 2020.

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000160.html.

"Japan-Russia Summit Meeting." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, May 26, 2018. Accessed May 10, 2020. https://www.mofa.go.jp/page6e_000125.html.

"Japan's Northern Territories for a Relationship of Genuine Trust." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, Accessed April 20, 2020.

<https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf>.

Kimura, Hiroshi. "Basic Determinants of Soviet-Japanese Relations--Background, Framework, Perceptions, and Issues." *Acta Slavica Iaponica* 5 (1987): 71-92. Accessed April 21, 2020. <http://hdl.handle.net/2115/7967>.

———. "Gorbachev's Japan Policy: The Northern Territories Issue." *Asian Survey* 31, no. 9 (1991): 798-815.

———. "The Northern Territories Issue: Japanese-Russian Relations and Domestic Concerns." In *Japan in Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience*, edited by Kimie Hara and Geoffrey Jukes: Routledge, 2009.

Kireeva, Anna. "A New Stage in Russia-Japan Relations: Rapprochement and Its Limitations." *Asia-Pacific Review* 26, no. 2 (2019): 76-104.

<https://doi.org/10.1080/13439006.2019.1692526>.

Krapohl, Sebastian, and Alexandra Vasileva-Dienes. "The Region That Isn't: China, Russia and the Failure of Regional Integration in Central Asia." *Asia Europe Journal*

- (2019). <https://doi.org/10.1007/s10308-019-00548-0>. Accessed June 19, 2020.
- "Kuril Islands Dispute between Russia and Japan." *BBC*, April 29, 2013. Accessed June 3, 2020. <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11664434>.
- Mohri, Tadaatsu. "The Japan-Russia Border and Stability in Northeast Asia: Toward a Pragmatic Approach to Territorial Disputes." *The Brookings Institution*, February 3, 2011. Accessed March 17, 2020. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/02_japan_russia_mohri.pdf.
- "National Security Strategy." December 17, 2013. Accessed June 7, 2020. <https://www.cas.go.jp/jp/siryuu/131217anzenhoshou/nss-e.pdf>.
- Nester, William. "Japan, Russia, and the Northern Territories: Continuities, Changes, Obstacles, Opportunities." *Third World Quarterly* 14, no. 4 (1993): 717-34.
- "Northern Territories Issue." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, April 4, 2014. Accessed February 29, 2020. <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html>.
- Pajon, Celine. "Japan-Russia: The Limits of a Strategic Rapprochement." *Russie.Nei.Visions*, no. 104 (2017): 5-23.
- . "Japan-Russia: Toward a Strategic Partnership?". *Russie.Nei.Visions*, no. 72 (2013): 1-21.
- Panov, D.V. Streltsov, A.A. Kireeva, and V.V. Nelidov. "Russia–Japan Relations: New Stage of Development." *Russian International Affairs Council*, no. 50 (2019): 4-36. Accessed June 19, 2020. <https://russiancouncil.ru/en/activity/workingpapers/russia-japan-relations-new-stage-of-development/>.
- Pape, Robert A. "Soft Balancing against the United States." *International Security* 30, no. 1 (2005): 7-45.
- Paramonov, Oleg, and Olga Puzanov. "Russia's Policy toward Japan and Regional Security in the Asia-Pacific." *Asian Politics & Policy* 10, no. 4 (2018): 677-92.
- Paul, T. V. "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy." *International Security* 30, no. 1 (2005): 46-71.
- Pizzi, Michael. "Sochi's Opening Ceremony Will Be a Political Affair." *Al Jazeera America*, February 6, 2014. Accessed July 17, 2020.

<http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/6/opening-ceremonyforsochiapoliticalaffair.html>.

"President of Russia Visits Japan." *Ministry of Foreign Affairs of Japan*, December 16, 2016. Accessed May 10, 2020.

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page1e_000130.html.

"Putin, Abe Agree to Speed Talks over 70-Year-Old Island Dispute." *Straits Times*, November 15, 2018. Accessed January 30, 2019.

<https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/putin-abe-agree-to-speed-talks-over-70-year-old-island-dispute>.

Rachman, Gideon. "Japan's Struggle with a Rising China." *Financial Times*, December 3, 2018. Accessed June 8, 2020. <https://www.ft.com/content/301b2188-f6de-11e8-af46-2022a0b02a6c>.

"Russian Federation Product Exports and Imports from China 2018." *WITS.*, Accessed June 20, 2020.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/CHN/Product/all-groups>.

Sakai, Tanaka. "The Northern Territories Impasse, Russia and Japanese Dependence on the U.S." *The Asia-Pacific Journal* 4 (2006): 1-9. Accessed April 21, 2020.

<https://apjif.org/-Tanaka-Sakai/2250/article.pdf>.

Shagina, Maria. "Japan's Dilemma with Sanctions Policy Towards Russia: A Delicate Balancing Act." *Institute for Security & Development Policy* (2018): 1-10.

Accessed June 8, 2020. <https://isdpeu/publication/japan-dilemma-sanctions-policy-towards-russia/>.

Smith, Mark A. "Russo-Japanese Relations." *Conflict Studies Research Centre* (2003): 1-11. Accessed April 19, 2020. https://www.files.ethz.ch/isn/96235/03_Nov.pdf.

Stronski, Paul, and Nicole Ng. "Cooperation and Competition: Russia and China in Central Asia." *Carnegie*, February 28, 2018. Accessed June 20, 2020.

<https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673>.

Togo, Kazuhiko. "Eurasian Diplomacy in Japan, 1997–2001." *Nippon*, March 13, 2014.

Accessed June 6, 2020. <https://www.nippon.com/en/features/c00205/eurasian->

[diplomacy-in-japan-1997%E2%80%932001.html](https://www.diplomacy-in-japan-1997%E2%80%932001.html).

———. "Where Do Japan-Russia Territorial Negotiations Stand Now? A View from Japan." In *Russia and Japan Looking Together into the Future*, edited by Victoria Panova and Artyom Lukin, 33-44: Far Eastern Federal University, 2016.

"Tough Negotiations Ahead over Japan-Russia Territorial Dispute." *Mainichi*, November 16, 2018. Accessed June 7, 2020.

<https://mainichi.jp/english/articles/20181116/p2a/00m/0na/017000c>.

Zagorsky, Alexei. "Russian-Japanese Relations: Back to the Deadlock." In *Russian and Asia: The Emerging Security Agenda*, edited by Gennady Chufirin, 337-52. Oxford: Oxford University Press, 1999.

ภาษาไทย

ทรายแก้ว, ทิพากร. ประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น. งานวิจัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ประภัสสร, เทพชาติ. "Trump กับยุทธศาสตร์ Indo-Pacific." *Drprapat*, 6 ธันวาคม 2561. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2563. <http://www.drprapat.com/trump-%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C-indo-pacific/>.

ประศาสน์, ตั้มติธรรม. "ผลตกค้างประเด็นหมกเม็ดของสหรัฐ ในสนธิสัญญาซานฟรานซิสโก(1)." *กรุงเทพธุรกิจ*, 11 เมษายน 2559. เข้าถึงเมื่อ 3 มิถุนายน 2563. <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/637453>.

วรางคณา, ก่อเกียรติพิทักษ์, and วทัญญู ใจบริสุทธิ์. "ความสัมพันธ์สามเหลี่ยมเหล็กกับมูลเหตุคอร์รัปชันในญี่ปุ่นช่วงทศวรรษ 1990." *วารสารญี่ปุ่นศึกษา* 30, no. 2 (2556): 131-44. เข้าถึงเมื่อ 4 มิถุนายน 2563. http://www.asia.tu.ac.th/journal/J_Studies30_2/129-145.pdf.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวพัชรพร มาลา
วัน เดือน ปี เกิด	10 เมษายน 2535
วุฒิการศึกษา	- รัฐศาสตรบัณฑิต (การระหว่างประเทศ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ - นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ที่อยู่ปัจจุบัน	จังหวัดเชียงใหม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY